

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სოციალურ და პოლიტიკის მეცნიერებათა ფაკულტეტი

პოლიტიკის მეცნიერება

ანა-მარია ჯაშიაშვილი

საქართველოში მემარცხენე პარტიული სპექტრი:
ისტორიული განვითარების, პროგრამული თავისებურებების
და ფინანსური რესურსების ანალიზი 2020-2024 წლებში

ნაშრომი შესრულებულია პოლიტიკის მეცნიერების საბაკალავრო
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: სალომე დუნდუა
პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

თბილისი 2026

ანოტაცია

აღნიშნულ ნაშრომი იკვლევს საქართველოში მემარცხენე პოლიტიკური სპექტრის და შესაბამისი იდეოლოგიის სისუსტის მიზეზებს. ამ მიმართულების შესაბამისი იდეებისა და სტრატეგიული ხედვების არ არსებობა, აშკარას ხდის სოციალური პრობლემების გადაჭრის წარუმატებლობებს. მიუხედავად სიღარიბის მაღალი დონისა, ვერ ხორციელდება ადამიანებზე მორგებული სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა. ნაშრომის ქრონოლოგია იწყება მცირე მიმოხილვით ისტორიულ პერიოდისა დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ, როდესაც საფუძველი ჩაეყარა პარტიულ სისტემას და გაჩნდნენ მემარცხენე პარტიები, რომელთა გავლენა საბჭოთა წარსულის შემდეგ იყო მინიმალური. ასეთმა საფუძველმა აღნიშნული მიმართულებისა, განაპირობა მისი სისუსტე დღეს. ნაშრომში აქცენტი კეთდება 2020 და 2024 წლის წინა საარჩევნო პროგრამებსა და უშუალოდ არჩევნების შედეგებზე. კვლევის ფარგლებში გამოვლინა ის სოციალური, პოლიტიკური და კულტურული ფაქტორები, რომელმაც ამ მიმართულების სუსტი ინსტიტუციონალიზაცია განაპირობა. მიზეზებს შორის შეიძლება გამოვყოს საბჭოთა ტრამვა, ნეოლიბერალური ეკონომიკის გაძლიერება, მსოფლიოში შექმნილი ტენდენციები, განხეთქილების (ქლივიჯის) ეტაპის არ არსებობა, მასობრივი (Catch-all) პარტიების ჩამოყალიბება, რომლებიც იდეოლოგიის შესაბამისად აღარ ხელმძღვანელობენ, არამედ ორიენტირებულნი არიან ამომჩვეელთა გულის მოგებაზე წინასწარ გათვლილი სტრატეგიითა მთელი წყებით.

საკვანძო სიტყვები: მემარცხენე პარტიული სპექტრი, მასობრივი (Catch-all) პარტია, სოციალური პოპულიზმი, განხეთქილება (ქლივიჯი), კულტურული კონსერვატიზმი, ცენტრიზმი, ნეოლიბერალური ეკონომიკა.

სარჩევი

შესავალი.....	3
1 თავი :მემარცხენე იდეოლოგიის სისუსტე: თეორიული ასპექტების ახსნა.....	11
1.1 განხეთქილების(ქლივიჯის) თეორია	12
1.2 (Catch-all) მემარცხენე პარტიები.....	15
2.მემარცხენე პარტიული სპექტრის სისუსტის მიზეზები.....	18
2.1 მემარცხენე სპექტრის ჩამოყალიბება და მათი როლი პოსტსაბჭოთა საქართველოს პოლიტიკურ პროცესებში	18
2.2 პოსტსაბჭოთა ეკონომიკური ტრანზიციის გავლენა მემარცხენე სპექტრზე	22
2.3 პარტიული სისტემის ფორმირება და მემარცხენე სპექტრის ინსტიტუციური სისუსტე	25
3 თავი: მემარცხენე პარტიების შემოსავლების,პროგრამების ანალიზი და სოციალური	31
3.1 თავი :მემარცხენე სპექტრის პროგრამაში განხორციელებული ცვლილებების და ელექტორალური შედეგების ანალიზი.....	31
3.2 მემარცხენე პარტიების დაფინანსების საკითხი.....	37
3.3 სოციალური და მემარცხენე ნარატივები ქართულ ცენტრისტულ პარტიებში (სოციალური პოპულიზმი).....	40
დასკვნა:.....	44
დანართი:.....	47
გამოყენებული ლიტერატურა:	49

შესავალი

თანამედროვე საქართველოს პარტიულ სისტემაში პოლიტიკურ პარტიათა მკაფიო იდეოლოგიური კუთვნილება ნაკლებად არის გამოკვეთილი, რაც გამოიხატება პოლიტიკურ სპექტრში მრავალფეროვანი იდეების ნაკლებობით. მათი ხედვები და დაპირებები შინაარსობრივად იმდენად ჰგავს ერთმანეთს, ამომრჩევლისთვის რთული ხდება დაინახოს არსებითი იდეოლოგიური სხვაობები. გარდა ამისა, იდეები ცვალებადია სიტუაციათა შესაბამისად და მეტწილად ორიენტირებულია ამომრჩევლის გულის მოგებაზე სხვადასხვა საშუალებების გამოყენებით.

საქართველოში მემარცხენე პარტიების სისუსტე მრავალი პრობლემის გამომდინარეობს (კახიშვილი, 2021). მათი ელექტორალური მხარდაჭერა სტაბილურად დაბალია და ხშირად 1%-ს არ აღემატება (ცესკო, 2020-2024 წლის არჩევნების შედეგები). გამოკვლიებით „ქართული ოცნების“, რომელიც ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკისკენ გადაიხარა (გელაქიშვილი, 2019).

ერთ-ერთი მიზეზი მემარცხენე პარტიული სპექტრის სისუსტისა არის დასავლეთში მიმდინარე პროცესები, რაც გულისხმობს მემარცხენეთა მარცხს იდეათა ბრძოლაში, ჰეგემონიურ პოზიციას კი სხვა ნარატივი იკავებს (ემანუელე და სხვ., 2022). ძირითადად არჩევანი კეთდება ნეოლიბერალურ ეკონომიკურ მიმართულებაზე. ამასთანავე, კულტურული კონსერვატიზმი¹ უპირობო ლიდერია, შესაბამისად კონკურენცია ამ ნარატივის ფარგლებში მიმდინარეობს (ბერეკაშვილი, 2018). ამ პირობებში ყურადღების მიღმა რჩება მემარცხენეთა ძირითადი იდეები, რომლებიც მოიცავს მისი განხორციელების რეალურ ბერკეტებს.

დღეს მემარცხენე პარტიები საზოგადოებისგან მხარდაჭერის ნაკლებობას განიცდიან. მიუხედავად იმისა, რომ ამომრჩეველთა შეხედულებები ყველაზე უკეთ ჯდება მემარცხენე იდეოლოგიის შესაბამის ჩარჩოებში, წარმატებას ისეთი პარტიები მოიპოვებენ ხოლმე, რომლის ლიდერის პიროვნება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე იდეური ფაქტორები (გოგსაძე, 2022). საქართველოში არსებული რთულ სოციალ-

¹ კულტურული კონსერვატიზმი არის სოციალურ-კულტურული მიდგომა, რომელიც მხარს უჭერს ერთიან კულტურულ იდენტობას და კულტურულ ჰეგემონურობას. დომინანტურ კულტურას სხვებზე აღმატებულად მიიჩნევს. .ი.ხ EBSCO Research Starters,; Monoculturalism(Cultural conservatism), <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/monoculturalism>

ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, ყველა პარტია იძლევა სოციალური პრობლემების გადაჭრის გარანტიებს, თუმცა მათ აკლიათ მრავალსიმომცველი და პრაქტიკულად განხორციელებადი ხედვები. ამ დროს საქართველოში მწვავედ დგას შრომითი უფლებების პრობლემატიკა და მკვეთრია სოციალური უთანასწორობა (მოსახლეობის საშუალოდ 5% არის მდიდარი, ხოლო 1%-ზე მეტი აბსოლუტურ სიღარიბეშია), მაღალია უმუშევრობა ურბანულ ზონებში, სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობა დაბალია (მედია ბიზნესისთვის, 2024). ამ გარემოებებიდან გამომდინარე ლოგიკურად ჩნდება აუცილებლობა, რომ არსებობდეს პარტია, რომელიც ხმამაღლა ისაუბრებს პრობლემებზე და რეალისტურად ასახავს მისი გადაჭრის გზებს.

საქართველოში მემარცხენე პარტიები პოპულარობით არ სარგებლობენ და ძირითადად პარტიები მემარჯვენე ორიენტაციისა არიან. გარდა ამისა, შეიმჩნევა დისბალანსი, ერთის მხრივ, პარტიის მხარდამჭერთა იდეოლოგიურ პრეფერენციებსა და თავად პარტიულ პოლიტიკას შორის (კახიშვილი, 2021). ამას ემატება ნეოლიბერალური მიმართულების გაძლიერებაც, რომელიც ორიენტირებულია ინდივიდუალიზმზე და ეგოისტურ პირად ინტერესებზე, ამიტომ ამ ეკონომიკურმა პოლიტიკამ ვერ მოიტანა სიღარიბის შემცირება. სახელმწიფო ვერ აღმოჩნდა დოვლათის გამანაწილებელი ინსტიტუტი, რაც მემარცხენე იდეოლოგიის საწინააღმდეგოა (გუგუშვილი, 2017).

როდესაც ვსაუბრობთ მრავალფეროვანი იდეების დეფიციტზე არ უნდა გვეგონოს რომ პარტიათა ნაკლებობაზეა საუბარი, მეტიც ისეთი მრავალპარტიული სისტემა როგორიც საქართველოს აქვს იშვიათობაც კი არის, მათ შორის ევროპის წამყვან სახელმწიფოთა შორის. აქ პრობლემა არის არა რაოდენობაში, არამედ, მარტივად რომ ვთქვათ, ხარისხში. დღეს საზოგადოებამ არ იცის ვინ არიან პარტიის წევრები, თუმცა იცის ლიდერები, არჩევანს კი მათ შორის აკეთებს (ნოდია, 2006).

რეალურად წარმომადგენლობითი დემოკრატია ყველაზე უკეთ იქ ფუნქციონირებს, სადაც პოლიტიკურ სპექტრში მრავალფეროვნებაა. ამ პერსპექტივით, რაც შეიძლება მეტ მოქალაქეს შეუძლია ჰყავდეს წარმომადგენელი, რომელიც ყველაზე უკეთ დააფიქსირებს მის მოთხოვნებს და დააყენებს მათ დღისწესრიგში (დალი, 1971). თუმცა მრავალფეროვნებაში მთავარი იდეათა სიუხვეა და არა მხოლოდ რაოდენობა.

ისტორიულმა მეხსიერებამ, რომელიც საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 70 წლიან მორჩილებას უკავშირდება, მეტწილად განაპირობა მემარცხენე იდეებისადმი სკეპტიკური დამოკიდებულება, განსაკუთრებით ახალგაზრდებში. ის ხშირად გაიგივებულია იმ “ჩარჩოების”, სიღარიბის და სუსტი ეკონომიკური განვითარების ხანასთან, რომელმაც გააჩინა დისტანცია მემარცხენე მიმართულების მიმართ.

საქართველოში პოლიტიკური არჩევანი მეტად ვიწრო და ბიპოლარულია: “პრო - დასავლური” VS “პრორუსული”, “მმართველი პარტია” VS “ოპოზიცია”. დომინირებს პოპულიზმი, როგორც მემარცხენე, ასევე მემარჯვენე ფლანგზე, რომლითაც ყველაფერი შავ-თეთრ ფერებშია განხილული, არსებობს „ჩვენ“ და სხვა დანარჩენი „აუცაიდერია“ (გოგსაძე, 2022). ამ მიზეზით საქართველოსა და სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში მემარცხენე პარტიები მოქალაქეებს ვედარ სთავაზობენ სიღარიბის დაძლევის და ამ მიმართულებით აუცილებელი პოლიტიკის შემუშავების შესაძლებლობას, ან მათ რიტორიკას სრულიად განსხვავებული იდეოლოგიის მქონე პარტიები ითვისებენ.

კვლევის მიზანია: წინამდებარე კვლევის მიზანია გამოვლინდეს და კრიტიკულად გაანალიზდეს მემარცხენე პარტიული სპექტრის იდეოლოგიური და ორგანიზაციული სისუსტის განმაპირობებელი ფაქტორები 2020-2024 წლებში.

კვლევის ამოცანები:

1. დადგინდეს ფაქტორები, რომლებიც ხელს უშლის მემარცხენე იდეოლოგიის გაძლიერებას საქართველოში.
2. გაანალიზდეს მემარცხენე პარტიათა ისტორიული განვითარება საქართველოში.
3. განისაზღვროს პარტიათა მიერ მიღებულ ხმები წლების მიხედვით.
4. შესწავლილ იქნას პარტიული პროგრამები როგორც მემარცხენე ასევე სოციალ-პოპულისტური პარტიებისა, რათა დავუკავშიროთ ეს საკითხი მემარცხენე პარტიების სისუსტეს.
5. გაანალიზდეს კავშირი პარტიათა დაფინანსებასა და მემარცხენე პარტიების სისუსტეს შორის.

მიზნიდან და ამოცანებიდან გამომდინარე შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ **საკვლევი კითხვა:**

- რა ფაქტორებითაა განაპირობებული მემარცხენე პარტიების დაბალი ელექტორალური მხარდაჭერა საქართველოს საპარლამენტო არჩევნებში 2020–2024 წლებში?

დაშვება:

1. კვლევა ეფუძნება იმ ვარაუდს, რომ მემარცხენე პარტიული სპექტრის სისუსტე და ელექტორალური მხარდაჭერის არ ქონა საქართველოში დაკავშირებულია: საზოგადოებრივი ნდობის დაბალ დონესთან, პარტიების მერყევ პროგრამებთან, კერძო დაფინანსების ნაკლებობასთან და რაც მთავარია, ნეოლიბერალური ეკონომიკური დისკურსის დომინირებასთან.

კვლევის მეთოდოლოგია:

ნაშრომში გამოყენებული მნიშვნელოვანი ცნებების უკეთესი ანალიზისათვის განვახორციელებ **კონცეპტუალიზაციასა და ოპერაციონალიზაციას**. მათ შორის შეიძლება გამოვყოთ: მემარცხენე სპექტრის სისუსტე, საზოგადოებრივი ნდობის ნაკლებობა. **მემარცხენე სპექტრის სისუსტე**- მემარცხენე პარტიების უუნარობა მოიპოვონ მდგრადი ელექტორალური მხარდაჭერა. მათი შეთავაზებები საზოგადოებისთვის არ აღიქმება როგორც მიმზიდველი პოლიტიკური ალტერნატივა (ტეშერა, 2020). ცნების გასაზომად გამოდგება მემარცხენე პარტიათა მიღებული ხმები, პარლამენტში წარმომადგენლობის არარსებობა ან სიმცირე.

საზოგადოებრივი ნდობის დაბალი დონე- საზოგადოებრივი ნდობის ნაკლებობა იმასთან დაკავშირებით, რომ პარტიები მოქმედებენ კომპეტენტურად, გამჭირვალედ, კეთილსინდისიერად (კახიშვილი, 2019). ამ ცნების გაზომვა შესაძლებელია მოქალაქეთა პოლიტიკური ჩართულობის დონით.

კვლევის პროცესში გამოვიყენე თვისებრივი კვლევის მეთოდოლოგია, კერძოდ, **შინაარსობრივი ანალიზის** საშუალებით დავამუშავე არჩევნების შედეგები და განვსაზღვრე, თუ როგორ იცვლებოდა პარტიათა მიერ მიღებული ხმები საპარლამენტო არჩევნებში და შესაბამისად, ქრონოლოგიურად შევისწავლე, თუ რომელი

იდეოლოგიის წარმომადგენლები სარგებლობდნენ ხალხის მხარდაჭერით. დავაკვირდი თუ როგორ იცვლება პარტიების იდეოლოგიური ორიენტაცია 2020- 2024 წლებში, თუმცა ზოგ შემთხვევაში, უფრო ფართო სურათის დასანახად უფრო ვრცელი დროითი ჩარჩო ავიღე და მოკლე მიმოხილვა გავაკეთე. პარტიათა პოზიციათა ანალიზისთვის შევისწავლე პროგრამები, ლიდერთა განცხადებები და გავარკვეე, რამდენად შეესაბამება იდეოლოგიურ პოზიციას პარტიის მიერ წარმოდგენილი პროგრამა.

საკვლევად მემარცხენე პარტიებიდან ავიღე 4 პარტია:ლეიბორისტული პარტია, სოციალ-დემოკრატიული პარტია,ევროპელი სოციალისტები და ქართული ოცნება (მემარცხენე-ცენტრისტული).ამ პარტიებიდან სამი სუსტი მემარცხენე პოლიტიკური გაერთიანებაა,ხოლო „ქართული ოცნება“ პოზიციონირებს როგორც მემარცხენე,თუმცა დღეს ხშირად განიხილება როგორც მასობრივი (Catch-all) პარტია.ამ პარტიების მხარდაჭერის თუ პროგრამების ანალიზი დაგვეხმარება გავაანალიზოთ მემარცხენე სპექტრის სისუსტე საქართველოში.ცენტრისტული პარტიებიდან, რომლებიც ეკონომიკურად მემარცხენე იდეებს იყენებენ, გავაანალიზე „ნაციონალური მოძრაობის“, „გახარია საქართველოსთვის“, კოალიცია “ძლიერი საქართველოს“ პროგრამები.ასევე ავიღე კულტურულად მემარჯვენე პარტია „პატრიოტთა ალიანსი“. ასევე მოვიძიე მონაცემები მემარცხენე პარტიების დაფინანსების წყაროებთან დაკავშირებით და შევადარე მათი მონაცემები ერთმანეთს.

კვლევის ფარგლებში ჩავატარე ნახევრად სტრუქტურირებულ ინტერვიუები

კონფიდენციალურობისა და ეთიკის სტანდარტების სრული დაცვით შემდეგი ჯგუფის წარმომადგენლებთან: მემარცხენე პარტიის წარმომადგენელთან და პოლიტიკი მკვლევარებთან.შეირჩა 4 რესპონდენტი.მათი მოსაზრებები შევაგსე მეორეული წყაროს ანალიზით მიღებული შედეგებით.ინტერვიუებმა კიდევ უფრო კარგად გამოკვეთა მემარცხენე იდეოლოგიის სისუსტის და არაპოპულარულობის განმაპირო - ბებელი ფაქტორები.ამან საშუალება მომცა გამემყარებინა ის ცოდნა,რაც სხვადასხვა ნაშრომების შესწავლით მივიღე. ექსპერტთა მოსაზრებები თავისივე უშუალო მაგალითებით, რომელთა შესახებ ინფორმაცია წიგნებიდან თუ სამეცნიერო სტატიებიდან ვერ მივიღე , დამეხმარა თეორიული ცოდნის შევსებასა და აღნიშნული საკითხის სიღრმისეულ ანალიზში. გამოვიყენე მიზნობრივი არაალბათური შერჩევა,

რადგან კვლევისთვის საჭირო იყო კონკრეტული ცოდნის მქონე ინდივიდები, რომელთაც აქვთ დაგროვებული გამოცდილება პოლიტიკური იდეოლოგიებსა და პარტიულ სპექტრზე მუშაობის მიმართულებით.

თეორიული ჩარჩო:

ლიპსეტისა და როკანის (1967) განხეთქილების (ქლივიჯის) თეორია გამოვიყენე მემარცხენე მიმართულების დასუსტების ზოგადი კონტექსტის ასახსნელად (Lipset & Rokkan, 1967). განსხვავებით დასავლეთის განვითარებული ქვეყნებისა, საქართველოს ქლივიჯის, ანუ განხეთქილების ეტაპი არ გაუვლია, შესაბამისად მემარცხენე მიმართულება დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ვერ გაძლიერდა. აქ არ უარსებია ძლიერ პროფკავშირებს, რამაც ისტორიულად მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში ძლიერი არაპირდაპირი სოციალისტური პარტიები ჩამოაყალიბა. გარდა ამისა, სადაც პიროვნული ფაქტორის როლი დიდია, იქ ქლივიჯი და სამოქალაქო აქტორების გავლენა ან არ არსებობს ან ძალიან სუსტია. დღეს მომძლავრებული პოპულიზმის პირობებში ეს ცვლილებები არამხოლოდ საქართველოში, არამედ მსოფლიოს მაშტაბითაც აშკარაა, სადაც ადგილი აქვს ნეოქლივიჯს, რომელიც დაკავშირებულია კულტურულ და იდენტობის კონფლიქტთან და მემარჯვენე ფლანგთან (მარკსი, 2021).

მეორე თეორია, რომელსაც თეორიულ ჩარჩოში გამოვიყენებ არის **catch-all party** თეორია (კირხჰაიმერი, 1966). მართალია კირხჰაიმერი დასავლეთში მიმდინარე ტენდენციის შესახებ წერდა, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა დემოკრატიულ სისტემას, თუმცა ეს საკითხი დღეს ძალიან აქტუალურია საქართველოსთვისაც.

თეორია მნიშვნელოვან ასპექტებს მოიცავს, ესენია: პერსონალიზაციის მნიშვნელობის ზრდა, პრინციპული ოპოზიციის გაქრობა, რომელიც იდეებით იბრძვის. ამ საკითხს ავტორი განიხილავს გერმანიის მაგალითზე, სადაც მოქალაქეები კონსერვატიულ „catch-all“, ანუ მასობრივ პარტიას ანიჭებდნენ უპირატესობას, ხოლო ზეწოლას ახდენდნენ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაზე. მართალია გერმანიის შემთხვევა სრულიად განსხვავებულია, თუმცა აღნიშნული თეორია კარგად ერგება საქართველოს მაგალითს (კროუველი, 2003).

ლიტერატურის მიმოხილვა:

კვლევის პროცესში გამოყენებულია როგორც ქართველი, ასევე უცხოელ ავტორთა ნაშრომები, რომელიც შეისწავლის პოსტსაბჭოთა პერიოდში მიმდინარე პროცესებს, რომელმაც გავლენა მოახდინა მემარცხენე პარტიების სისუსტეზე. პარტიული სპექტრის ანალიზისათვის, რომლის ფორმირება ჯერ კიდევ დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე იწყება, გამოვიყენე ვალერიან დოლიძის ნაშრომი: „პოლიტიკური პარტიები და პარტიათა განვითარება საქართველოში“. სისუსტის მიზეზები, რომელიც საბჭოთა ტრამვითაა გამოწვეული აღწერილია გაია ნოდის მიერ „საქართველოს პოლიტიკურ ლანდშაფტში“ (2005). ეს ნაშრომი ტექსტის მნიშვნელოვან საყრდენს წარმოადგენს. აქ გაანალიზებულია საბჭოთა ტრამვის გავლენა მემარცხენე იდეოლოგიის სუსტეზე. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, ერის მშენებლობის გზაზე, აღიქმებოდა როგორც შეუთავსებელი სახელმწიფოებრივ იდეებთან.

პარტიული სისტემის დასახასიათებლად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ინგრიდ ვან ბიეზენის ნაშრომი: „პოლიტიკური პარტიები ახალ დემოკრატიებში: პარტიული ორგანიზაცია სამხრეთ და აღმოსავლეთ-ცენტრალურ ევროპაში“. რომელიც საქართველოს კონტექსტს კარგად ერგება, რადგან ზოგადად არის ხაზგასმული პარტიული სისტემის ფორმირების განსაკუთრებული მნიშვნელობა დემოკრატიზაციის პროცესში. ასევე ჩემი ნაშრომის ბაზისური საკითხებისათვის, როგორც არის პარტიათა დაფინანსება, კერძო და თვითდაფინანსების განსაკუთრებული მნიშვნელობა, დონაციები და სახელმწიფოს ფინანსური უზრუნველყოფაზე დამოკიდებულების შემცირების აუცილებლობა – სწორედ აღნიშნულმა ნაშრომმა შექმნა საფუძველი (ბიეზენი, 2003). ამასთანავე, სახელმწიფო დაფინანსების საკითხისთვის გამოყენებულია ნასმახერის კვლევა „პარტიული ფინანსების რეგულაცია“.

კლასობრივი პოლიტიკის კონტექსტში, რომელიც ტრადიციულად დასაყრდენს ქმნიდა მემარცხენე პარტიებისთვის, მნიშვნელოვანია ანდრეს გოლდბერდის: „ქლივიჯური ხმის მიცემის რევოლუცია ოთხ დასავლურ სახელმწიფოში: სტრუქტურული, ქცევითი ან პოლიტიკური დელაინმენტი“. რომელიც ასახავს ტრადიციული სოციალური განხეთქილებების სისუსტის გავლენას, პარტიულ სპექტრზე. საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკური ცვლილებების გასაანალიზებლად

გამოვიყენე დიმიტრი გუგუშვილის ნაშრომი (2017) და ხათუნა ჩაფიძის „ნეოლიბერალიზმი და საქართველო“, რომელიც აღწერს ქვეყანაში „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ მიმდინარე ეკონომიკური პოლიტიკის ცვლილებას ნეოლიბერალიზმის მიმართულებით.

საბაკალავრო ნაშრომის მნიშვნელოვანი საყრდებია კვლევითი ნაშრომები „საქართველოს პოლიტიკური ლანდშაფტი“(2021) და „საქართველოს პოლიტიკური ლანდშაფტი“(2025), რომელიც ეფუძნება გამოკითხვით მიღებულ შედეგებს. აქ საუბარია პარტიათა იდეოლოგიურ პოზიციებსა და მათ შესაბამისობაზე ამომრჩეველთა შეხედულებებთან. ამასთანავე მემარცხენე პარტიების ფორმირების საკითხზე მნიშვნელოვანია გიორგი გოგსაძის(2022) ნაშრომი, სადაც განხილულია 2016-2020 წლების წინასაარჩევნო პროგრამები და რიტორიკა, სადაც ჩანს მემარცხენეთა პოპულიზმისკენ გადახრის ნიშნები.

ქლივიჯის თეორიასთან მიმართებით მნიშვნელოვანია მარქსისა და ჰოგის ნაშრომები (2017;2021). აქ ავტორებს შემოაქვთ ნეოქლივიჯის ცნება, რომელიც ტრადიციულ კლასობრივ განხეთქილებებს ანაცვლებს, იზრდება მემარჯვენე იდეების მასობრივი გავლენა.

1 თავი :მემარცხენე იდეოლოგიის სისუსტე: თეორიული ასპექტების ახსნა.

მემარცხენე იდეოლოგიის ინსტიტუციური სისუსტის განსაკუთრებული მნიშვნელობის თეორიული შეხედულებებით განსამტკიცებლად გამოვიყენე ქლივიჯის თეორია და მასობრივი (Catch-all) პარტიის თეორიები.ამან საშუალება მომცა აღნიშნული საკითხი სხვადასხვა კუთხით განმეხილა და დამენახა მისი გამომწვევი მიზეზები და გავლენა დემოკრატიულ პროცესებზე,ასევე ის ძირითადი ტენდენციები, რაც ახასიათებს პარტიულ სისტემას,რომელიც ხელს უწყობს მემარცხენე შეხედულებების მნიშვნელობის კლებას.თეორიები რომლებიც სხვა ქვეყნების ძირითადად დასავლური ქვეყნების მაგალითებზეა დაწერილი დღეს უკვე კარგად ერგება საქართველოს კონტექსტს.ქლივიჯის თეორიის სახით წარმოჩენილია ის ფაქტორი, რომელმაც ხელი შეუშალა მემარცხენეებს ისეთივე ძალა და სტაბილურობა ჰქონოდათ როგორც ევროპაში. პლურალიზმის თეორია ყურადღებას ამახვილებს პრობლემის სიმწვავეზე,რომელიც დემოკრატიის კონსოლიდაციას ეწინააღმდეგება და ქვეყანა საპირისპირო მიმართულებით მიჰყავს.ხოლო “catch-all” პარტიის თეორია ხსნის იმ ტენდენციას,რაც დღეს ბევრ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში საკმაოდ მკაფიოდ შეიმჩნევა.ეს არის მასობრივი,პოპულისტური პარტიების გავლენის ზრდა,რომლებიც კონსერვატიულ ნარატივებს იყენებენ ამომრჩეველთა მისაზიდად,რაც ამცირებს ისედაც სუსტი მემარცხენე პარტიების ზრდას,შესაბამისად მემარცხენე იდეები ფაქტობრივად არ არსებობს.ისეთი დიდი პარტიები რომლებიც თავს წარმოაჩენენ როგორც მემარცხენეს, აქტიურად იყენებენ პოპულიზმს.ეს შეეხება “ქართული ოცნებას” ,რომელის იდეოლოგიური მიკუთვნებულობის განსაზღვრა რთულია. ლეიბორისტულ პარტიას,რომელიც გამოდის სოციალისტური დაპირებებით ასევე პოპულისტურ პარტიად შეიძლება ჩაითვალოს ,რადგან მისი დაპირებები იცვლება გარემოებებისა და ინტერესების შესაბამისად,ვისაც როგორ აწყობს(გოგსაძე,2024).

1.1 განხეთქილების(ქლივიჯის) თეორია

ქლივიჯის თეორიას საფუძველი ჩაუყარეს მარტინ ლიპსეტმა და სტეინ როკანმა (1967), ავტორები ორიენტირებულნი არიან სოციალური კონფლიქტებზე, რომელმაც წარმოშვა არაპირდაპირი ტიპის პარტიები. ისინი ქმნიან კავშირს ამომრჩეველსა და პარტიულ ორგანიზაციას შორის. ქლივიჯებმა საფუძველი ჩაუყარეს მემარცხენე პარტიებს ინდუსტრიული რევოლუციით, რომელმაც ერთმანეთს დაუპირისპირა მუშები და კაპიტალის მფლობელი(ლიპსეტი & როკანი, 1967). სიტყვა ქლივიჯი კლასიკური გაგებით წარმოადგენს იგივე გახლეჩას, რევოლუციურ პროცესს, რომელიც წარმოშობს დაპირისპირებას სოფელსა და ქალაქს, ცენტრსა და პერიფერიას, ცენტრალურ ხელისუფლებასა და ეკლესიას, დამსაქმებელსა და დასაქმებულს შორის. მემარცხენე პარტიების ჩამოყალიბებაზე სწორედ ეს განხეთქილებები ახდენდა გავლენას, თუმცა 1960-იანი წლებიდან და განსაკუთრებით 1980-იანი წლებიდან ეს გავლენა შემცირდა (ჰოგე, 2017).

მუშათა კლასსა და მემარცხენეობას შორის კავშირი სულ უფრო მეტად სუსტდება (ფრანკლინი და სხვ., 1992; ევანსი, 1999; ანჯელუჩი & ვიტორი, 2021). საქართველოში, და არამხოლოდ, ადგილი აქვს ნეოქლივიჯს, რომელმაც განაპირობა მემარჯვენე პარტიების გაძლიერება და მემარცხენეთა გავლენის შემცირება. მართალია ზოგადი ტენდენციაა პროფკავშირების გაქრობა, რომელიც ლეიბორისტული პარტიების საფუძველს ქმნიდა, ასევე კლასობრივი განხეთქილებების საკითხი გადის დისკურსიდან, თუმცა პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებს აქვთ მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი. თუ დასავლეთის დემოკრატიულ ქვეყნებში მემარცხენე პარტიების წარმოშობას ქლივიჯები ედო საფუძვლად, ამ სივრცეში არაბუნებრივი, ანუ ხანგრძლივი განვითარების შედეგი არ ყოფილა, რამაც მოიტანა კიდევ მათი სისუსტე, რადგან არ გააჩნიათ მნიშვნელოვანი დასაყრდენი საზოგადოებაში. მაგალითად რომ მოვიყვანოთ ლეიბორისტული პარტიები დასავლეთში, ეს პარტიები ყალიბდებოდა ქვემოდან ზემოთ, ანუ პროფკავშირების საფუძველზე, საქართველოში კი საფუძველი ჩაეყარა ერთი პიროვნების-შალვა ნათელაშვილის გავლენით. მემარჯვენე რიტორიკის მომძლავრების პირობებში, რასაც მარკსი და ჰოგი ნეოქლივიჯს უწოდებს, „გაიზარდა პოპულიზმი გავლენა,

განსაკუთრებით ემიგრაციული ნაკადების ზრდის პირობებში. ამან შეამცირა ტრადიციულად არსებული მემარცხენე-მემარჯვენე დაყოფა”.(მარკსი,2021).

დასავლეთში პარტიული და პოლიტიკური სისტემის ფუნქციონირებაში სწორედ ქლივიჯებმა ითამაშეს წამყვანი როლი,რომლის მთავარი სახე იყო პარტიები. ისინი საზოგადოებაში არსებულ წინააღმდეგობებს ასახავდნენ, განსხვავებით საქართველოსგან, სადაც მსგავსი განხეთქილება არ მომხდარა.როდესაც ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მოიპოვა საზოგადოება გაერთიანებული იყო საერთო მიზნის გარშემო,გაღვივებული ეროვნული გრძნობებით და საერთო იდეებით.აქ არ არსებობდა კონფლიქტი სხვადასხვა კლასებს შორის,(იმ კონფლიქტს,რომელიც არსებობდა ლოგიკურია არ ჰქონია კლასობრივი ხასიათი) რომლებიც მემარცხენე პარტიების ჩამოყალიბებას შეუწყობდა ხელს. განსხვავებით ევროპის ისეთი სახელმწიფოებისგან როგორიცაა ბელგია და ნიდერლანდები.დასავლეთში, სადაც სისტემა ვითარდებოდა საზოგადოებიდან პარტიების მიმართულებით,საქართველოში პირიქით გვაქვს-სისტემიდან საზოგადოების მიმართულებით.ეს გარემოება კი ხელს უწყობს იმ პარტიების გაძლიერებას,სადაც პიროვნებებს აქვთ დიდი ძალაუფლება.როდესაც ასეთი განხეთქილება არსებობს, ძლიერია იმ პოლიტიკური გაერთიანების გავლენა, რომელსაც მისი გადაჭრა შეუძლიათ,როცა არ არსებობს ან სუსტია, შედეგი ცხადია.

რა თქმა უნდა, საბჭოთა წარსულმა ხელი შეუწყო ამ პარტიული სისტემის ჩამოყალიბებას,რადგან იქ დომინირებდა იდეოლოგიური საკითხები,ამიტომ ეკონომიკური საზოგადოება არ არსებობდა.ამ მიზეზით დამოუკიდებლობის შემდეგ კლასიკური გაგებით კლასობრივი სისტემა ვერ ჩამოყალიბდა (დოლიძე,2020). თუმცა ნეოქლივიჯის არსებობის პირობებში, ის განხეთქილებები, რომელმაც მემარცხენეობას მისცა სათავე სუსტდება, ძლიერდება ლიდერებსა და მოკლევადიან საკითხებზე ორიენტირება.გარდა ამისა,გლობალიზაციის პირობებში ,მემარცხენეები მკაფიო პოზიციას ვერ იკავებენ მომხრეებსა და მოწინააღმდეგეებს შორის(კრიზი და სხვები,2006;პუგე & მარკსი,2018).იზრდება კონკურენცია გეოპოლიტიკური, კულტურული და პერსონალური ფაქტორების ირგვლივ.ეს უნდა დავაკავშიროთ იდენტობის კრიზისებთან,კერძოდ, კლასობრივისა. ეს ვითარება კი ,თავის მხრივ, აისახა მემარცხენე სპექტრზე, რომელიც ტრადიციულად მუშათა კლასიდან არის

ჩამოყალიბებული. მცირდება მემარცხენეთა გავლენა და ხდება ნაკლებ სტრუქტურირებული,სამაგიეროდ ძლიერდება კონფლიქტი გლობალიზაციის მომხრეებსა და მოწინააღმდეგეებს შორის,შესაბამისად ძლიერდება კონსერვატორული ტალღები და ტრანსნაციონალური ქლივიჯები (ჰოგი& მარკსი,2018) .

ტენდენცია რომელიც საქართველოს გარდა დღეს ევროპაშიც აშკარად არის „სტრუქტურული დე-ალაინმენტი“,რაც გულისხმობს სოციალური ჯგუფებსა და პარტიებს შორის არსებული კავშირების შესუსტებას.ამ პროცესებს ხელს უწყობს განათლების როლის მკვეთრი ზრდა,რასაც დალტონმა „კოგნიტური მობილიზაცია“ უწოდა.ამომრჩეველმა საკმარისი ცოდნა მიიღო,განსაკუთრებით გლობალიზაციის პირობებში ამიტომ სუსტდება მათი კავშირი ეკლესიასა და პროფკავშირებთან (გოლდბერგი,2020).საქართველოს შემთხვევაში ამას მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ადგილი არ ჰქონია ქლივიჯს,რომელიც მსგავსი კავშირის ჩამოყალიბებას შეუწყობდა ხელს.დღეს პოლიტიკაზე დაფუძნებული იდენტობა უფროდაუფრო მეტად სუსტდება,რაც მკვეთრად ზრდის პოპულიზმის გავლენას საზოგადოებაში და ასევე მერყევი ამომრჩევლისაც,რაც პოლიტიკური სისტემის სტაბილურობისთვის ქმნის გამოწვევას. ამგვარად, შეგვიძლია დაავინახოთ კავშირი ქლივიჯის არ არსებობას ან სისუსტესა და პოლიტიკური სისტემის მნიშვნელოვან გამოწვევებს შორის,რომლის მკაფიოდ დანახვა შეგვიძლია ჩვენი ქვეყნის მაგალითზე.განსხვავებით საქართველოსგან ისეთ განვითარებულ ქვეყნებში,სადაც უფრო ინსტიტუციონალიზებულია სისტემა პარტიებს საზოგადოებასთან მყარი და ღრმა კავშირი აქვთ.დირებულებებისა და პროგრამის მნიშვნელობა აქ საკმაოდ დაბალია,ხოლო ამომრჩეველი კონკრეტული ლიდერის გარშემო ერთიანდება (ბენაშვილი,2020).

დღეს რეალურად შრომასა და კაპიტალს შორის არსებობს წინააღმდეგობა,თუმცა ამაზე არავინ საუბრობს,არ არსებობს მუშათა კლასი, არ არსებობს მუშათა მოძრაობა, არ არსებობს არც მასობრივი პარტია,ამის გარეშე დემოკრატია წარმოუდგენელია (ექსპერტიN3 25.04.2026).

1.2 (Catch-all) მემარცხენე პარტიები.

მას შემდეგ რაც მემარცხენეთა ძირითადი ელექტორატური დასაყრდენი, მუშათა კლასი დასუსტდა, ეს პარტიები გადაეწყვენენ განსხვავებულ სტრატეგიაზე, რომელიც მოიაზრებდა ამომრჩეველთა რაც შეიძლება დიდი რაოდენობის მიზიდვას. ამ პარტიების აქტიურობა განსაკუთრებულად ძლიერდება წინასაარჩევნო პერიოდში, ხოლო არჩევნების შემდეგ მკვეთრად იკლებს, რაც კლასიკური პარტიებისგან სრულიად განსხვავებული რამ არის. ძველი პარტიები აქტიურად მართავდნენ შეხვედრებს, იმართებოდა ყრილობა წევრობის სააკითხის განსახილველად, მასობრივ პარტიებს კი ეს ნაკლებად ახასიათებთ. თეორეტიკოსთა აზრის შესაბამისად, თუ სურდათ ამ პარტიებს რომ არ ყოფილიყვნენ მარგინალიზებულნი, მათი ინტერესი უნდა მიმართულიყო ყველაზე მრავალრიცხოვანი „საშუალო ფენისკენ“, ამიტომ მიმართულებამ დაკარგა ძირითადი მახასიათებლებიც და სახეც. თუ ტრადიციულად მემარცხენეობას საფუძველს უყრიდა ქლივიჯები, ახლა მისი მნიშვნელობა დაქვეითდა. მთავრობები იძულებულნი ხდებიან მიჰყვენენ გლობალურ სტანდარტებს და ნელიბერალური ეკონომიკის ძირითად პრინციპებს (ტრასტული, 2022). ასეთი პარტიების არსებობის პირობებში წმინდად მემარცხენე პარტიებს აღარ გააჩნიათ შესაბამისი ბერკეტები, რათა კონკურენტუნარიანნი იყვნენ, შესაბამისად, იძულებულნი ხდებიან მარგინალურ მდგომარეობას დასჯერდნენ.

მასობრივი პარტიის (Catch-all) კონცეფცია ეკუთვნის ოტო კარხჰაიმერს, რომელსაც ჰყავს როგორც მომხრეები, ასევე მოწინააღმდეგეები. მან ეს თეორია შეიმუშავა ახალი ტიპის პოლიტიკური გაერთიანებების დასახასიათებლად, რომელთა წარმოშობა მსოფლიოში მიმდინარე სოციალურ და პოლიტიკურ ცვლილებებს მოჰყვა. ავტორი სწორედ სოციალისტური და ასევე ქრისტიან-დემოკრატიული პარტიების კვლევით იყო დაკავებული, ხოლო მისი დასკვნებიც აქედან გამომდინარეობს. მოდელი ძირითადად ეფუძნება 1954 წლის დასავლეთ გერმანიის პოლიტიკური სისტემის ანალიზს, როდესაც კონსერვატიულმა მასობრივმა პარტიამ შეამცირა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გავლენა. კარხჰაიმერის მიერ ხაზგასმულ საკითხებს რომ მივადევნოთ თვალი, დღევანდელ ქართულ პარტიულ სივრცეში, და არამხოლოდ, ბევრ მსგავსებას დავინახავთ. ესენია: იდეოლოგიების მნიშვნელობის მკვეთრი შემცირება, რადგან მათთვის იდეებზე ორიენტირება უკანდახევას განაპირობებს. ასევე მნიშვნელოვანია

პარტიის წევრების მნიშვნელობის შესუსტება, ხელმძღვანელის ან ხელმძღვანელთა ჯგუფის გავლენის გაფართოება. სჩანს ქლივიჯის ძირითად დასაყრდენზე, კლასების როლის შემცირებაზე ხაზგასმაც. ეს პარტიები ძირითადად დამოკიდებულნი არიან შემოწირულობებსა და გრანტებზე, ასევე აქტიურად იყენებენ მედია საშუალებებს. კონკურენცია მიმდინარეობს არა იდეოლოგიის, არამედ ლიდერის პიროვნული მახასიათებლების გარშემო, რამაც ძალაუფლების არაკეთილსინდისიერად გამოყენებამდე შეიძლება მოგვიყვანოს (კროუველი, 2003). ეს პარტიები ორიენტირებულნი არიან სწრაფ საარჩევნო წარმატებაზე.

მართალია მასობრივმა პარტიის თეორია დასავლეთის პარტიულ სისტემაზეა, კერძოდ დასავლეთ გერმანიის, თუმცა ის საერთო ტენდენციები რომელსაც ოტო კალხჰაიმერმა მიაგნო, დღეს შეგვიძლია დავინახოთ პოსტ-საბჭოთა სივრცეში. საქართველოს მაგალითზე, აღნიშნული თეორიის ძირითად მახასიათებლებსა და მმართველი პარტიის მიერ გატარებულ პოლიტიკას შორის ბევრი საერთოა. “ქართული ოცნება” რომელიც 2012 წელს, როგორც აღვნიშნეთ, სოციალური უზრუნველყოფის დაპირებით მოვიდა ხელისუფლებაში, ეკონომიკური პოლიტიკა ნელ-ნელა შეცვალა ცენტრიზმისკენ, რაც კლასიკური მახასიათებელია „ყველას პარტიის“. თავიდან ოცნებას ჰქონდა სოციალ-დემოკრატიული შეფერილობა, ევროპის სოციალისტური მოძრაობის წევრიც იყო, თუმცა დღეს, განსაკუთრებით ბოლო სამი წლის განმავლობაში, მსგავსად ნაციონალური მოძრაობისა დაასუსტა მემარცხენეობა და მეტიც, ეს იდეოლოგია კრიტიკის ობიექტი ხდება ტრამპის რიტორიკის გამოყენებით და სოციალისტურ მოძრაობებს კობახიძე კომუნისტებად მოიხსენიებდა (ექსპერტი N2 23.04.2026). ქართული ოცნება გლობალური ცვლილებების ფეხის აწყობას ცდილობს, რაც შეიძლება ფართო მასების მიზიდვით. ეს კი მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების გამოძახილია, რაც, ერთის მხრივ, გამოიხატება პოპულიზმისა და კონსერვატიული შეხედულებების გაძლიერებით განსაკუთრებით ამერიკაში. მეორეს მხრივ, ნეოლიბერალური ეკონომიკისთვის გვერდის ავლის შეუძლებლობით, რადგან თავისუფალი ბაზრის პრინციპები დომინანტურ მდგომარეობას იკავებს.

როგორც მასობრივი პარტიები (Catch-all) დასავლეთში, ასევე საქართველოში ისინი ხასიათდებიან top-down (ზემოდან ქვემოთ) მიდგომით ანუ „ზემოდან ქვემო“ და არა

ტრადიციულად სოციალისტური პარტიების მსგავსად „bottom-up” (ქვემოდან ზემოთ) შესაბამისად საზოგადოებასთან კავშირები ძალიან სუსტია. ასევე ისინი თავს არიდებენ პოზიციონირდნენ მათი იდეოლოგიის შესაბამისად, ამიტომ პოპულისტური მოწოდებებით ცდილობენ ინტერესების მიზიდვას. ყველა ეს მახასიათებელი კარგად ერგებიან კარხაიმერის თეორიას (მელიქიძე, 2018).

მასობრივი პარტიები სისტემის სუსტ ინსტიტუციონალიზაციას უწყობენ ხელს. საქართველოს შემთხვევაში 2003-2020 წლებში დომინანტური ხდება სწორედ ასეთი, მასობრივი პარტიები ხელს უშლიან ჯანსაღ კონკურენციას, შესაბამისად, ნიადაგს ქმნიან ინსტიტუციური სისუსტისათვის (ბენაშვილი, 2020). ისინი ემოციურ ზემოქმედებას ახდენენ ამომრჩევლებზე. იმდენად სწრაფად იცვლიან შინაარსს, მიზნებს, რომ რთულია განსაზღვრო რომელ იდეოლოგიურ პოზიციაზე დგანან. რადგან ეროვნულ ნარატივებსა და საზოგადოებაზე ემოციურ ზეგავლენას შორის კავშირი ცალსახაა, პარტიები სოციალურ დაპირებებზე ნაკლებად არიან ორიენტირებულნი, რაც საზოგადოებაში პოლიტიკური კულტურის დაბალი დონის მანიშნებელია. შესაბამისად ამომრჩეველს მიეწოდება ის, რისი მოთხოვნაც თავად აქვს (მუკბანიანი, 2017).

რა თქმა უნდა, მასობრივი (Catch-all) პარტიები მხოლოდ მემარცხენეთა შორის არ გვხვდება, ასეთი შეიძლება იყო ასევე მემარჯვენეთა შორის. დღეს პარტიები სულ უფრო მეტად უახლოვდებიან ერთმანეთს იდეოლოგიურად, სპექტრი მარცხნივ არის გადახრილი, სწორედ ამიტომ იყენებენ მემარჯვენე პარტიებიც მემარცხენე ლოზუნგებს (ექსპერტი N3 25.04.2026). ასეთ სოციალურ-პოპულისტურ პარტიებად მემარჯვენე სპექტრიდან შეგვიძლია განვსაზღვროთ „ნაციონალური მოძრაობა, “გახარია საქართველოსთვის“, კოალიცია „ძლიერი საქართველო“, რომლებიც ლოგიკურია მემარჯვენე პარტიებად პოზიციონირებენ, თუმცა მას შემდეგ რაც კაპიტალიზმმა აჩვენა თავისი სუსტი მხარეები, ეკონომიკურად მარცხნივ გადაიხარნენ.

2.მემარცხენე პარტიული სპექტრის სისუსტის მიზეზები

2.1 მემარცხენე სპექტრის ჩამოყალიბება და მათი როლი პოსტსაბჭოთა საქართველოს პოლიტიკურ პროცესებში

დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან ეყრება საფუძველი ქვეყნის განწმენდას სოციალიზმის ელემენტებისგან და იწყება „კაპიტალისტი კაცის“ ჩამოყალიბება თავისი ეგოიზმითა და გამდიდრების სურვილით. გაჭირვების წლები იყო მოკლე შემობრუნების პერიოდი, როდესაც მემარცხენე იდეოლოგიას მიეცა ასპარეზი, რათა მოეხიბლა ხალხიც და ელიტაც, თუმცა ეს დიდხანს არ გაგრძელებულა. მეოცე საუკუნის დასაწყისში მივიღეთ ჰიბრიდი ნეოლიბერალიზმისა და კონსერვატიული ნარატივებისა, რომელიც დღემდე საკმაოდ მძაფრია. ერის მშენებლობის პირობებში და ხალხის წარმოდგენების შესაბამისად, მემარცხენეობის „უცხო სხეულად“ ჩამოყალიბება წარმოადგენდა ერის განმტკიცების და ყველაფერ იმის აღმოფხვრას, რაც ოდნავ მაინც აკავშირებდა საბჭოთა წარსულს. ხოლო პარტიები აღმოცენდნენ არა საზოგადოებრივი ფესვებიდან, არამედ პიროვნებებიდან, რამაც თავიდანვე მისცა დასაბამი სუსტ იდეოლოგიურ ინსტიტუციონალიზაციასა და პოლარიზაციას. ამის მიზეზი კი მრავალპარტიული სისტემის ხანგრძლივი გამოცდილების არარსებობაა. მაგალითად 1992 წლის არჩევნებში ოცდაოთხი პარტია გამოვლინდა, ხოლო შემდგომ არჩევნებში უმრავლესობა უბრალოდ მონაწილეობას აღარ იღებდა (მელიქიძე, 2022).

ფაქტორი რომელიც ხელს უწყობს მემარცხენე პარტიების ინსტიტუციურ სისუსტეს არის მოქალაქეების ნაკლებ ინფორმირებულობა მემარჯვენე-მემარცხენე სპექტრის შესახებ, ამის მიზეზია სოციალიზმის პროცესის საბჭოთა სივრცეში გავლა, განსაკუთრებით იმ ამომრჩევლებში, რომლებმაც კომუნიზმის პირობებში უფრო ხანგრძლივი დრო გაატარეს (ევანსი & ვაითფილდი, 1993). საქართველოს მემარცხენეობისადმი ტრამვული დამოკიდებულება აქვს: ერთის მხრივ სოციალ-დემოკრატები 1918-1921 წლებში, ქვეყნის ტრაგიკული ბედი და წარსულის მეხსიერების გაქრობა, ხოლო მეორეს მხრივ საბჭოთა სოციალიზმის ცენტრალიზებული სისტემა და მუდმივი ეკონომიკური მარწუხები განსაკუთრებით 30-იან წლებში. ამან გამოიწვია სოციალიზმის დისკრედიტაცია მთელ პოსტსაბჭოთა სივრცეში.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ოდიოზური დამოკიდებულება გაჩნდა, საბჭოთა იდეოლოგია დაუკავშირდა პირდაპირ მემარცხენე იდეოლოგიას. ყველა ისეთი სიტყვა როგორც არის სოციალიზმი, სოციალისტურობა ა.შ აღმოჩნდა კრიტიკული აზრის ქვეშ (ექსპერტი N1 20.04.2026). მეორეს მხრივ, მნიშვნელოვანი პროცესები მიმდინარეობდა დასავლეთშიც, რამაც კიდევ უფრო შეუწყო ხელი მემარცხენე სპექტრის დასუსტებას 80-იანი წლებიდან დიდ ბრიტანეთსა და შეერთებულ შტატებში. რონალდ რეიგანისა და მარგარეტ ტეტჩერის დროს უარყოფითი დამოკიდებულება ჩნდება სოციალ-დემოკრატიული პოლიტიკისადმი და დომინირებს რადიკალური ლიბერალური ან ლიბერალურ-კონსერვატიული შეხედულებები. ჰაიეკის, ფრიდმანის, აინ რენდის და სხვათა შეხედულებები (ექსპერტი N1 29.04.2026).

მსგავსად პირველი რესპონდენტისა, მეორეც აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ნაციონალისტური იდეები იყო პრიორიტეტული, განსხვავებით პირველი რესპუბლიკის პერიოდისგან. ამ პერიოდში დიდი იყო გლობალური ტენდენციების გავლენაც. მაგალითისთვის ბრიტანეთის ლეიბორისტული პარტია ტონი ბლერის დროს აღარ არის ის, რაც მანამდე იყო (ექსპერტი N2). ექსპერტი N3-ის მოსაზრებით, მემარცხენე სპექტრი სუსტია, რადგან მას არ გააჩნიათ რადიკალიზმი, ვერ ასახავს წინააღმდეგობას რომელიც კლასთა შორის არსებობს. ამ პარტიებს არ აქვთ მასებთან კავშირი, არადა ამ მიმართულების გასაძლიერებლად საჭიროა სოციალიზმის იდეები შეიტანო საზოგადოებაში, რადგან ხალხს მათი გამომუშავება თავად არ შეუძლიათ. მათ სწორად უნდა აუხსნან საზოგადოებას პროგრამის მიხედვით რას და როგორ აპირებენ. ამ საქმეს სწორედ პროფკავშირები აკეთებდნენ. მათ სჭირდებათ სოფლისა თუ ქალაქის პრობლემებზე ისე ისაუბრონ, რომ ეს ყველაფერი იყოს იდეოლოგიურად დამუშავებული (ექსპერტი N3 25.04.2026). გარდა იმისა, რომ არ არსებობს გამოკვეთილი კლასობრივი სტრუქტურა, მეორე და მესამეულ ფაქტორებად შეიძლება დავასახელოთ საბჭოთა კავშირის ამბავი, ხშირად სდებენ მემარცხენეს ბრალს სტალინიზმში. ასევე არის საგანმანათლებლო სივრცეში გაბატონებული აქსიომები, რომლებიც ხელს უწყობენ სწორხაზოვანი ხედვების გავრცელებას და ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის დომინირებას, ეს გარემოება ხელს არ

უწყობს სტუდენტებში კრიტიკული აზროვნების ჩამოყალიბებას (ექსპერტი N4 30.04.2026).

პარტიულ სისტემას საფუძველი ეყრება დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე. 1983 წელს გიორგი ჭანტურიამ დააარსა ნაციონალ-დემოკრატიული პარტია, რომელიც ანტისაბჭოურად იყო განწყობილი და მნიშვნელოვანი როლი ჰქონდა სისტემის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ასევე დაშლამდეა დაარსებული რესპუბლიკური პარტიაც ძმები ბერძენიშვილების მიერ. მათ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგაც განაგრძეს მოღვაწეობა. ამის შემდეგ იყო პირველი ლეგალური ოპოზიციური პარტია „ილია ჭავჭავაძის საზოგადოება“. 1990 წელს დაარსდა სოციალ-დემოკრატიული პარტია, რომელიც თავს მიიჩნევდა 1918-1921 წლების მმართველი პარტიის სამართალ-მემკვიდრედ (დოლიძე, 2005). მართალია ეს სოციალისტური პარტია არსებობდა, თუმცა მისი გავლენა არასდროს ყოფილა ძლიერი, ამიტომ თავისუფლად შეგვიძლია ამ კონტექსტში ვისაუბროთ მემარცხენე პარტიების ისტორიულ სისუსტეზე.

ყველა გავლენიანი პარტია, რომელიც ამ პერიოდში იქმნება ორიენტირებული იყო ეროვნულ და სახელმწიფოებრივ საკითხებზე, რამაც მემარცხენე იდეოლოგია ფაქტობრივად ჩაანაცვლა. წინა პლანზე გადმოვიდა ერის კონსოლიდაციისათვის მნიშვნელოვანი საკითხები. თანაც ამ პერიოდში ლოგიკურად არსებობდა ანტაგონიზმი საბჭოთა წარსულის მიმართ, რადგან 70-წლიანი უღელის შემდეგ ქვეყანამ დამოუკიდებლობა მოიპოვა, ხოლო მემარცხენე მიმართულება წარსულის გადმონაშთად, მის ანარეკლად იქნა აღქმული (პაპავა, 2005). ამ განწყობის შესაბამისად 1992 წელს შექმნილმა „საქართველოს კომუნისტურმა პარტიამ“ ვერ მოიპოვა ელექტორატის მხარდაჭერა. ის დაარსდა ივანე წიკლაურის და მისი კოლეგების მიერ და მიზანი იყო საბჭოთა წყობილების აღდგენა. წევრები თავს მიიჩნევდა საბჭოთა კავშირის მემკვიდრედ (მჭედლიძე, 2003). ეს პარტია დღემდე არსებობს, თუმცა მას გავლენა არ აქვს პოლიტიკურ პროცესებზე. 1991-1995 წლებში მემარცხენეობა მოიცავდა როგორც მარქსიზმის, ასევე სოციალ-დემოკრატიის იდეებს, თუმცა მათ რეალური გავლენა არ გააჩნდათ.

მემარცხენე პოლიტიკის კუთხით მნიშვნელოვანი იყო 1990-იანი წლების მეორე ნახევარი, რის შემდეგაც მასიური გადატაკებისა და წარმოუდგენელად რთულ პირობებში ცხოვრების გამო გაიზარდა მოთხოვნა მემარცხენე პოლიტიკაზე. ამ მიზეზით შევარდნაძის „მოქალაქეთა კავშირმა“ დაიწყო მემარცხენე ამომრჩევლის მოზიდვა, თუმცა წარუმატებლად. 1999 წელს დათო ზურაბიშვილმა დაწერა პროგრამა არჩევნებისთვის: „მილიონი სამუშაო ადგილი“, რაც ლოგიკურია ძალიან არარეალისტური იყო (ექსპერტი N4 30.04.2026).

როგორც დასავლეთში გარდაიქმნა ეკოლოგიაზე ორიენტირებული მიმართულება პოლიტიკური სივრცის მნიშვნელოვან ნაწილად, ასევე მოხდა საქართველოში. აქ ჯერ კიდევ 1990 წელს ჩამოყალიბდა „მწვანეთა პარტია“, რომელმაც 1992 წელს 12 ადგილი მოიპოვა პარლამენტში, თუმცა მისი გავლენა ძალიან დასუსტდა საუკუნის ბოლოს. პარტიის გამოფიტვისა და შემდეგ დაშლის უმთავრესი მიზეზი იყო მისი წამყვანი წევრების მიერ პარტიის გამოყენება პოლიტიკური კაპიტალის დასაგროვებლად (ლორთქიფანიძე, 2014). ამ პერიოდში იქმნება მემარცხენე, „საქართველოს ლეიბორისტული პარტია“ შალვა ნათელაშვილის მიერ, რომელიც საკმაოდ ძლიერი და წარმატებული აღმოჩნდა, ხოლო მის მიერ წარდგენილმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ საზოგადოების ფართო ნაწილის მხარდაჭერა მოიპოვა. 1998 წელს პარტიამ ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნებში ხმების 17-% მიიღო, ხოლო ქვეყნის მასშტაბით 8,91-%, 2002 წელს კი 26-% (დროა, 2020). ლეიბორისტების მხარდაჭერის მიზეზი შეიძლება იყოს სოციალური პრობლემები მეოცე საუკუნის ბოლოს (ექსპერტი N1 20.04.2026). მეორეს მხრივ, ეს იყო განპირობებული საბჭოთა ნოსტალგიით. მართალია ადამიანები ვერ ამბობდნენ რომ საბჭოთა კავშირში სურდათ დაბრუნება, თუმცა პარტია რომელიც მათ სთავაზობდა არა საბჭოთა კავშირში დაბრუნებას, არამედ რაღაცებს იღებდა იმ სისტემისგან, მიმზიდველი აღმოჩნდა მათთვის. სწორედ ამომრჩევლის ეს ნაწილი იყო ლეიბორისტული პარტიის მთავარი დასაყრდენი (ექსპერტი N4 30.04.2026). პარტია ემხრობოდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიურ ჩარევას და კონტროლს, ავლენს წინააღმდეგობას კაპიტალიზმის მიმართ. ემხრობოდა მიწის გადასახადის გაუქმებას და ნეიტრალიტეტს (დოლიძე, 2005). მეორეს მხრივ, დასავლეთში ლეიბორისტული პარტია მუშათა ჯგუფებმა შექმნეს, ხოლო ეს პარტია უფრო

წვრილბურჟუაზიულს ჰგავს(ექსპერტი N3 25.04.2026).ელექტორატის მხარდაჭერა ეკონომიკური პოლიტიკით კი არა, არამედ შალვა ნათელაშვილის როგორც ახალგაზრდა ლიდერის მიერ გამოწვეული ქარიშხლით ანუ პიროვნული ფაქტორით იყო განპირობებული, რაც დღემდე ცხადი მახასიათებელია პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნების დიდი ნაწილისთვის.პარტიის პოლიტიკამ, რომელიც ხალხს ჰპირდებოდა დაცვას მდიდარი ელიტისგან მას პოპულარობა ვერ შეუწარმოებდა.“ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ ამ პოლიტიკური გაერთიანების მნიშვნელობა მკვეთრად შემცირდა და სწორედ ეს პროცესი დაემთხვა ახალ დასაწყისს, როდესაც მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა მანამდე საფუძველ ჩაყრილი და ჯერაც განუხორციელებელი ნეოლიბერალური პოლიტიკის მიმართულებით ეკონომიკის გარდასაქმნელად,რამაც მემარცხენეობის დისკრედიტაციაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა.

მემარცხენეობის სისუსტეს დამოუკიდებლობის შემდგომ პერიოდში შექმნილი სიტუაცია განსაკუთრებულად უწყობს ხელს.მათ შორის უნდა გამოვყოთ ორი ფაქტორი:პირველია მუშათა კლასის მცირე რაოდენობა და მეორე,სოციალური პოლიტიკა მხოლოდ პოპულისტურ დაპირებად რჩება,არ აქვს მას სტაბილური სახე და ამ თემებზე საუბარს ამომრჩეველთა გულის მოგება უდევს საფუძვლად(გოგსაძე,2024).

2.2 პოსტსაბჭოთა ეკონომიკური ტრანზიციის გავლენა მემარცხენე სპექტრზე

ტრანზიციის პროცესმა ბუნებრივად მოიტანა რადიკალური ცვლილებები უკვე 2000 წლის დასაწყისში. მათ შორის ყველაზე შესამჩნევი იყო ეკონომიკური გარდაქმნები ნეოლიბერალიზმის მიმართულებით.ეს პროცესი მიმდინარეობდა სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებშიც, რაც არ არის გასაკვირი.გარდა იმისა, რომ ეს იყო დასავლური მოდელის გადმოტანა,როგორც ჰობსბაუმი აღნიშნავდა, საჭიროა ახალი იდეებით ჩანაცვლდეს წარსული რომელიც განადგურდა (ჰობსბაუმი,1983).თუ მანამდე მემარცხენე პარტიების შექმნისთვის არსებობდა გარკვეული გარემო-პირობები,ამ პერიოდიდან მათი გავლენა ძალიან დასუსტდა.ამის მაგალითად თავისუფლად შეიძლება მოვიყვანოთ ლეიბორისტული პარტია.

დასავლური მოდელის ათვისების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდა თავისუფალი ბაზრის მიღება და შესაბამისი რეფორმების გატარება, რაც გულისხმობს ეკონომიკის თავისუფლებას სახელმწიფოს ჩარევისგან. შესაბამისად ფეხი მოიკიდა „ველურმა კაპიტალიზმმა“, რომლის წინააღმდეგაც იბრძოდნენ მემარცხენეები (დოლიძე, 2005).

იმ დროისთვის ყველაზე გავლენიანი ქვეყანა იყო ამერიკის შეერთებული შტატები, სხვადასხვა სფეროებში და მათ შორის ნეოლიბერალური ეკონომიკის გავრცელებაში, რომელმაც განსაკუთრებული მხარდაჭერა მოიპოვა 1980 წლის შემდეგ, ტეტიერის მთავრობის დიდ ბრიტანეთში და რეიგანის მმართველობის დროს აშშ-ში. ამ ეკონომიკურმა პოლიტიკამ დაასუსტა „კეთილდღეობის სახელმწიფო“ (ექსპერტი N1 20.04.2026). თავისუფალი ბაზრის პრინციპები წინააღმდეგობაშია სოციალიზმთან, რომელიც ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიურ ჩარევას მოითხოვს.

ვარდების რევოლუციის და მიხეილ სააკაშვილის ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ სახელისუფლებო წრეების მიერ მანამდე დასახული ნეოლიბერალური მოდელის განხორციელება სისრულეში მოვიდა. ეს „ახალი ხილი“ წინააღმდეგობაში იყო „კეთილდღეობის სახელმწიფოსთან“, შესაბამისად მალევე გაისმა მკაცრი კრიტიკა მემარცხენე ფლანგიდან. ვარდების რევოლუციის დროს სახელმწიფო პირველად და აშკარად დაუპირისპირდა მშრომელ ადამიანს, დევნიდა პროფკავშირებს, ციხეში ჩასვეს გაფიცვათა ორგანიზატორები (ექსპერტი N3 25.04.2026). რადგან ნეოლიბერალიზმს ეკონომიკური ზრდა წინა პლანზე გადააქვს, ხოლო სოციალურ სამართლიანობა და განაწილება მეორეხარისხოვანი ხდება, კრიტიკის ობიექტიც სწორედ ეს ცვლილებაა. განსხვავებულ ხედვას აფიქსირებს ექსპერტი N4, რომლის აზრით, „ვარდების რევოლუციამ“ არა თუ ხელი შეუშალა, არამედ გააძლიერა მემარცხენე იდეოლოგია. მისი აზრით, ეს ნამდვილად იყო შეტევა მუშებზე, თუმცა ბენდუქიძის ეკონომიკური პოლიტიკა იმდენად რადიკალური იყო, იმდენად ახლოს იყო ავტორიტარიზმთან, რომ წარმოშვა წინააღმდეგობა სტუდენტური სოციალური მოძრაობების სახით (ექსპერტი N4 30.04.2026).

დომინანტური ნეოლიბერალური იდეების პირობებში მემარცხენე პარტიები სუსტდებიან, ხოლო იდეოლოგია ხდება ერთფეროვანი. ამ ვითარებაში ბევრი ავტორი მათ

შორის ჰელბერტ კიტჩელი თვლიდა, რომ მემარცხენებს თავიანთი პოლიტიკა ლიბერტარიანიზმის სასარგებლოდ უნდა შეეცვალათ (კიტჩელი, 1988). საპირისპირო ფლანგიდან კრიტიკა იმ არგუმენტს ეფუძნება, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა და შესაბამისი ეკონომიკური მოგება ხელს არ უწყობს მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებას და შესაბამისად თანასწორობას (ჩაფიძე, 2013).

2003 წელს მიხეილ სააკაშვილი ხალხს ჰპირდებოდა, რომ მდიდრებს ჩამოართმევდა სახლებს და ღარიბებს დაურიგებდა, ლოგიკურია ეს განცხადება პოპულისტურია და მისგან ჩანს სოციალურ დაპირებებს, თუნდაც მსგავსად რადიკალურს, რაოდენ დიდი ძალა აქვს (ანთაძე, 2003). შემდეგში ნაციონალურმა მოძრაობამ ეკონომიკური პოლიტიკა სრულიად განსხვავებული მიმართულებით წაიყვანა და არჩევანი „პოლონურ მოდელზე“ გააკეთა, რომელსაც ეწოდა „შოკური თერაპია“ და რეფორმული-რეკონსტრუქციისა და რეფორმის ნაზავი (პაპავა, 2005). ეს ნაბიჯები არამხოლოდ ეკონომიკური, არამედ იდეოლოგიურიც იყო. ის აღიქვამდა როგორც დასავლური და მხარდამჭერები ჰყავდა როგორც ელიტის შიგნით, ასევე საზოგადოებაში. როგორც ბერეკაშვილი აღნიშნავს, ელიტა ცდილობდა საკუთარი ერთგულება დაემტკიცებინა ნეოლიბერალიზმის მიმართ, რაც რეალობის საღი გონებითა და კრიტიკულ გაგებას ხელს უშლიდა (ბერეკაშვილი, 2018). ამ პირობებში სოციალურმა უთანასწორობამ მყარად მოიკიდა ფეხი, ხოლო არ არსებობდა ძლიერი მემარცხენე ალტერნატივა, რაც ზემოთ აღწერილი პროცესებით, კერძოდ, საზოგადოების დაბალი მხარდაჭერით, ორგანიზებული სტრუქტურის ნაკლებობითა და ფინანსური რესურსების დეფიციტით იყო განპირობებული. შესაძლოა მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო ისიც, რომ საერთაშორისო ეკონომიკური ლიბერალიზაცია იღებდა დაფინანსებას საერთაშორისო დონორთაგან, ხოლო სახელისუფლებო პარტია ამ პრაქტიკას კარგად ერგებოდა. მემარცხენეთა ინტერესები კი დონორთა ინტერესებთან არ იკვეთებოდა, რადგან დამფინანსებლის ინტერესი მიმართული იყო თავისუფალი ბაზრის პრინციპებისა და კერძო სექტორის გაძლიერებისკენ და არა სოციალური თანასწორობისკენ.

ნაციონალური მოძრაობის შემდეგ ხელისუფლებაში მოსულმა ქართულმა ოცნებამ გამარჯვება სწორედ მემარცხენე რიტორიკით მოიპოვა. საზოგადოებისთვის მეტად მომხიბლავი იყო დაპირება სიღარიბის დამარცხებასთან დაკავშირებით. ივანიშვილი

აღნიშნავდა, რომ მესამე წელს ყველა საკუთარ ჯიბეზე იგრძნობდა ეკონომიკური ზრდის შედეგს (OC MEDIA,2019).თუმცა ქართული ოცნების პოლიტიკა მემარჯვენე ცენტრიზმისკენ გადაიხარა. 2016 წლიდან აქცენტი კეთდება ბიზნესის ხელშეწყობაზე, ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე. დაინერგა „ესტონური მოდელი“,რომელიც ნეოლიბერალური ეკონომიკის აშკარა გამოვლინებას წარმოადგენს.მოდელის შესაბამისად მოგება დაიბეგრება თუ მოგებული თანხის გარკვეული ნაწილი რეინვესტიციაში არ წავა (გელაჭეიშვილი,2019). მოგების გადასახადი ჩვენი არის საკმაოდ დაბალი 15%, ხოლო ამის ნახევარი 7,5% შეგიძლია დახარჯო საწარმოს განვითარებაში. შესაბამისად, აღარ გადაიხდი,ხოლო თუ არ დახარჯავ დანარჩენიც უნდა გადაიხადო (ექსპერტი N1 20.04.2026).

მიუხედავად იმისა, რომ ამომრჩეველი ეკონომიკურად მემარცხენე იდეებს იზირებს, რასაც არაერთი კვლევა ადასტურებს და ქართული ოცნებაც სწორედ მემარცხენე პარტიის სახით წარსდგა საზოგადოების წინაშე, სრულიად საპირისპირო მიმართულებით წაიყვანა მისი ეკონომიკური პოლიტიკა.ამით კი ჩანს საქართველოს პარტიულ სპექტრი რამდენად მერყევი და არათანმიმდევრულია.ამას ხელს უწყობს პოლიტიკური ელიტის განწყობა, რომელიც თვლის რომ საჭიროა თავისუფალი ბაზარი, რათა ეკონომიკა გადარჩეს (ბერეკაშვილი,2022).

2.3 პარტიული სისტემის ფორმირება და მემარცხენე სპექტრის ინსტიტუციური სისუსტე

მემარცხენე სპექტრის სისუსტეს ადასტურებს მათი ფორმირება,სტრუქტურა და სხვა მრავალი ფაქტორი რომლის განხილვაც შეგვიძლია უკვე დღეს არსებული ვითარების შესაბამისად.მიზეზები,რომელიც ხელს უწყობს მემარცხენე პარტიების ინსტიტუციურ სისუსტეს არის მოქალაქეთა ინფორმირების ნაკლებობა მემარცხენე სპექტრთან დაკავშირებით.ამის მიზეზია სოციალიზაციის პროცესის საბჭოთა სივრცეში გავლა (ევანსი & ვაითფილდი,1993).გარდა ამისა,დღეს გაჩნდა ისეთი მემარცხენე პარტიის არსებობის პრობლემა, რომელიც რეალურად იზიარებს ამ იდეოლოგიის შესაბამის იდეებს.ის უფრო მეტად წარმოდგენილია ახალგაზრდების მიერ სხვადასხვა

მომრაობების სახით, რომელებიც აპროტესტებენ სოციალურ პრობლემებს და საბჭოთა კავშირისგან დატოვებულ ნაწიბურს, რომელიც ქვეყანამ დღემდე ვერ მოიშორა. ასევე მათ ნათლად დაინახეს ნეოლიბერალიზმის უკუჩვენებები, რომელიც ძვირად უჯდება პოსტსაბჭოთა ქვეყნებს. მეორეს მხრივ, საზოგადოებაში პიროვნულ ფაქტორს განსაკუთრებული ყურადღება ენიჭება და ამაზე საზოგადოებრივი აზრის კვლევებიც მეტყველებს. კავკასიის კვლევითი ინსტიტუტის მონაცემებით ამომრჩეველთა 55%-სთვის პიროვნული ფაქტორი უფრო მეტადაა მნიშვნელოვანი ვიდრე პროგრამა, რომელსაც მხოლოდ 20%-სთვის აქვს მნიშვნელობა (CRCC). სწორედ ამ მიზეზით მემარცხენეები, რომელთაც შესაძლოა საკმაოდ კარგი ხედვები ჰქონდეთ, ვერ ახერხებენ საზოგადოების გული მოგებას.

როდესაც ვსაუბრობთ, რომ მემარცხენე იდეოლოგია ინსტიტუციურად სუსტია აქ, რა თქმა უნდა, არ ვგულისხმობთ იმას, რომ არ არიან პარტიები, რომელებიც პოზიციონირებენ შესაბამისად. პრობლემა ის არის რომ მათი მიერ გაკეთებული განცხადებები, თუ ქართული ოცნების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები შესაბამის პრიზმაში არ ჯდება. ზოგადად კი პოლიტიკის საკითხების სისუსტისა, მოვლენების შავ-თეთრ ფერებში წარმოჩენის, „კარგი ბიჭების“ და „ცუდი ბიჭების“ არსებობის, ნეოლიბერალური ეკონომიკის დომინირების და კულტურულად კონსერვატიული შეხედულებების კვალდაკვალ, ბევრი საკითხი ინტერესის მიღმა რჩება, მათ შორის გარემოს დაბინძურების საკითხი და „მწვანეთა პარტიების“ ხედვები. მმართველი პარტია „ქართული ოცნებამ“, როგორც აღვნიშნეთ, ეკონომიკური პოლიტიკა სრულიად შეცვალა განსაკუთრებით 2017 წლის შემდეგ და განსაკუთრებით 2024 წლის არჩევნების წინა პერიოდში. სულ უფრო ნაკლებად მახვილებდა ყურადღებას სოციალურ საკითხებზე. მართალია ირაკლი კობახიძემ გააჟღერა რამოდენიმე დაპირება, თუმცა არ გამოქვეყნებულა წერილობითი ვერსიის სახით (ფცკიალაძე, 2024).

დასავლეთის ქვეყნების პარტიული სისტემა სრულიად განსხვავდება პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებისგან, რომლის ნაწილიცაა საქართველო. აქ არ ყოფილა სოციალური კონფლიქტი და პროცესები განვითარდა ძალიან სწრაფად, შესაბამისად, ეს არ მოუტანია განვითარების პროცესს, არამედ სისტემა შეიქმნა უკვე დამკვიდრებული მოდელის საფუძველზე, რომელიც დასავლეთში საუკუნეების განმავლობაში ყალიბდებოდა.

პარტიული სისტემის ფორმირება არის ის უმნიშვნელოვანესი ეტაპი, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს დემოკრატიული სისტემის სტაბილურობა. ისინი მონაწილეობენ სახელმწიფოს მართვაში, წესების ჩამოყალიბებაში, ურთიერთქმედებენ სამოქალაქო საზოგადოებასთან და პოლიტიკურ სისტემამდე მიაქვთ ხალხის ინტერესები (ბიეზენი, 2003).

საქართველომ სულ 34 წელია დამოუკიდებლობა მოპოვა, ამდენივე წელია პარტიული სისტემა ყალიბდება, რაც საკმაოდ მცირე დროა. დღემდე დიდი მხარდაჭერა აქვს განსხვავებით დასავლეთ პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოშიც გავრცელებულ მემარჯვენეობის და ტრადიციონალიზმის კომბინაცია, რაც გამომდინარეობს საბჭოთა მემკვიდრეობიდან და იწვევს იდეოლოგიურ არასტაბილურობას. ამ მიზეზით განსხვავებით დასავლეთ ევროპისა, აღმოსავლეთ ნაწილში ამ მემართულებამ მემარცხენეობის ტრადიციული სახე დაკარგა. საქართველოში უმრავლესობას წარმოადგენს დაბალი შემოსავლის მქონდე ადამიანთა რაოდენობა, რომლებიც როგორც წესი მემარცხენე პარტიებს უჭერენ მხარს. მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ევროკავშირი კანდიდატ ქვეყნებს ისეთ მოთხოვნებს უყენებს, რომელიც შეესაბამება ისეთი პარტიების შეხედულებებს, რომლებიც მხარს უჭერენ თავისუფალ ბაზარს (ჭოგე, 2006).

ამომრჩევლის მოთხოვნები და შეხედულებები მემარცხენე რიტორიკაში ჯდება, სწორედ ამიტომ ამბობენ ავტორები რომ ამომრჩეველი მისი იდეოლოგიური პრეფერენციების მიხედვით მემარცხენეა (პოლიტიკური ლანდშაფტი, 2024). მართალია მათ სათანადო ცოდნა არ აქვთ იდეოლოგიათა შესახებ, თუმცა სოციალური დაპირებების გარშემო აგებული პროგრამები, განსაკუთრებით გავლენიანი ლიდერის მიერ წარმოდგენილი, მათზე დიდ გავლენას ახდენს. ამ ფაქტორს კარგად იყენებენ მემარჯვენე პარტიები, კონკრეტულად ცენტრისტები, რომლებიც ამომრჩეველთა გულის მოსაგებად საზრდოობენ მემარცხენე რიტორიკით, ამგვარად იქმნება ერთგვარი ნაზავი, რომელიც ეკონომიკურად მემარცხენე იდეებსა და კულტურულად კონსერვატიულს აზავებს. შესაბამისად ისინი ზემოქმედებას ახდენენ ამომრჩევლებზე მათი ინტერესების შესაბამისად (გოგსაძე, 2024). მიუხედავად ამისა, მათი შეხედულებები სათანადოდ არ არის გამოხატული, ხოლო მემარცხენე პარტიები მეტად არათანმიმდევრულნი არიან. რაც

ყველაზე მთავარია, მათი პოზიციები ეკონომიკური პოლიტიკის კუთხით სრულებით არ ემთხვევა, განსხვავებით მემარჯვენეებისგან.

გარდა ამისა, ლიბერალური მემაცხენეობა მხოლოდ ერთი და სუსტი პარტიითა წარმოდგენილი „თავისუფალი დემოკრატებით“, რომელიც თავს წარმოაჩენს როგორც მემარჯვენე-ცენტრისტულს. აქ ჩნდება კიდევ ერთი პრობლემა, რას ამბობენ პარტიები და რეალურად როგორ მოქმედებენ, ეს ორი რამ სცდება ერთმანეთს (კახიშვილი, 2021). საქართველოში მოქალაქეები არჩევენ არ აკეთებენ პარტიათა პროგრამის შესაბამისად, ეს განსაკუთრებით საინტერესოა მემარცხენეობასთან მიმართებით. როგორც ვთქვით, მოსახლეობის უმრავლესობა მემარცხენე იდეებს ანიჭებს უპირატესობას, თუმცა იმ პარტიების მხარდაჭერა, რომელიც შესაბამის დაპირებებს სთავაზობს საკმაოდ დაბალია. ეს საკითხი, რა თქმა უნდა, უკავშირდება პიროვნული ფაქტორის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას, რაშიც დიდია საბჭოთა წარსულის როლი განსაკუთრებით ასაკოვან ამომრჩევლებში. ისეთ არაინსტიტუციონალიზებულ სისტემაში როგორც საქართველოა, კონკურენცია დაბალია, ხოლო ლიდერების როლი დიდი (ბენაშვილი, 2020).

სისუსტის მიზეზების წარმოჩენისას განსაკუთრებით უნდა გავუსვათ ხაზი საბჭოთა ტრამვას, რომელსაც როგორც მოქალაქეთა შეხედულებებზე ასევე პარტიული სისტემის ფორმირებაში ლომის წილი აქვს. განსაკუთრებით ევროპული სივრცეებისკენ სვლის პირობებში, სოციალიზმი დაუკავშირდა შავ-ბნელ წარსულს, სადაც დაბრუნება ქართული მოსახლეობის უმრავლესობას აღარ სურს. ახალი პარტიებს, რომლებიც დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ შეიქმნენ, არ ჰქონდათ კავშირი ძველ, ტრადიციულ პარტიებთან შესაბამისად ვერ ჩამოყალიბდა მყარი მემარცხენე პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც სრულფასოვნად მიჰყვებოდა შესაბამისს იდეებს. გარდა ამისა, დასავლური მოდელის პირდაპირ გადმოტანა ვერ შექმნის ამ მიმართულების ახალ ფორმას, რადგან ისტორიული პირობები და სოციალური გარემოებები სრულიად განსხვავებულია. გარდა ამისა კაპიტალისტური სისტემა ჯერაც არ არის სრულქმნილი, ამიტომ სრულიად განსხვავებული ვითარებაა (კისი, 2024).

აღსანიშნავია, რომ მემარცხენე მიმართულების დასუსტებას არამხოლოდ საქართველოში, არამედ დასავლეთის წამყვან ქვეყნებშიც აქვს ადგილი.ეს ფენომენი განპირობებულია მემარჯვენე ძალების მომძლავრებით და პოპულისტური ტალღებით, რომელიც ლიბერალურ-დემოკრატიული სამყაროდან ვრცელდება და მოედინება გარდამავალი დემოკრატიის მქონე სახელმწიფოებისკენ, რაც ხელს უშლის დემოკრატიის კონსოლიდაციას და ხელს უწყობს მის უკანდახევას.სუსტ ინსტიტუციონალიზაციას განაპირობებს ლიდერზე ორიენტირებული პარტიების დომინირება,რომლებიც იდეოლოგიურად არამყარნი არიან.კავშირები ყალიბდება ბატონ-კლიენტურ ურთიერთობებში,რაც წინაღობას წარმოადგენს დემოკრატიის კონსოლიდაციაში (ჯიქია,2023).როგორც სტივენ ვოლინეთი აღნიშნავს, დასავლეთში გაჩნდნენ სრულიად ახალი პოლიტიკური პარტიები,რომლებიც ელექტორატზე არიან ორიენტირებულნი და შესაბამისი სახელიც მიიღეს (ვოლინეთი,2002).

საქართველოშიც სწორედ ასეთი, ნაკლებ იდეოლოგიზირებულნი და ამომრჩეველთა კონსერვატიულად განწყობილი უმრავლესობის მხარდაჭერის მომპოვებელნი არიან. ისინი სოციალურ თანასწორობაზე ხაზგასმას პოპულისტური მიზნებით იყენებენ.პარტიათა უმრავლესობა მემარჯვენე-ცენტრისტად მიიჩნევს თავს, ხოლო მემარცხენე პარტიების რიცხვი ძალიან მცირეა.ის პარტიებიც კი,რომლებიც მემარცხენეობასთან აიგივებენ თავს ძალიან შორს დგანან სოციალიზმის იდეებისგან,ამაზე მეტყველებს სრულიად განსხვავებული ხედვები ეკონომიკასთან მიმართებით.ხშირ შემთხვევაში იდეოლოგიურად განსხვავებული პარტიები მეტად ახერხებენ თანამშრომლობას (ნოდია,2006). კვლევების მიხედვით,რომელიც გამოქვეყნებულია აკადემიურ ჟურნალში „Frontiers in political science”, დღესდღეობით მემარცხენეთა ზოგადი ტენდენციაა მათი გადახრა ცენტრისკენ, რითიც ისინი კარგავენ სახეს და შესაძლოა აღარც იყვნენ რეალური მემარცხენეები.ისინი დათმობებზე მიდიან ეკონომიკური ლიბერალიზმის წინაშე.ასევე კარგავენ რევოლუციურ ხასიათს და გადადიან რეფორმისტულ პოზიციაზე.მემარცხენე ძალების მოსვლა ხელისუფლებაში დისკურსსა და ღირებულებებზე გავლენის მოხდენას არ გულისხმობს, რადგან მემარჯვენეთა გავლენა უდიდესია მეტაპოლიტიკურ დონეზე(იმანუელე და სხვ. ,2022).

როგორც პოლიტიკის ექსპერტი აღნიშნავს,მემარცხენე სპექტრის დასუსტებაში დიდი როლი ითამაშა „პრეკარიატის “ გაჩენამ,არაფორმალური ეკონომიკა იკავებს წამყვან ადგილს, დასუსტდა მუშათა კლასი თავისი ცნობიერებით, რომელიც ტრადიციულად არაპირდაპირი მემარცხენე პარტიების მნიშვნელოვან დასაყრდენს წარმოადგენდა და ეს ჩანაცვლა არასტაბილურმა საქმიანობებმა (ექსპერტი N1 20.04.2026). ამავე პროცესს ექსპერტი N3 სოციალური ჯგუფებისა და კლასების მოსპობას უკავშირებს,რასაც უწოდებს პროლეტარიატის გაჩენას(ექსპერტი N3 25.04.26). 90-იან წლებში აგრესიული პრივატიზაციისა და ხალხის დემორალიზაციის,ინსტიტუტების გათითოკაცების ფონზე ყველაფერი აისახა პოლიტიკურ ორგანიზებაზე,დასავლეთში კი პროფკავშირებზე იყო დამყარებული,მანამდე სსრკ-ს დროს არ არსებობდა კლასიკური პროფკავშირები, დამოუკიდებლობის შემდეგ კი არც ეს იყო და არც სხვა ორგანიზების საშუალებები ,რათა მემარცხენე პარტიები შექმნილიყო (ექსპერტი N2 23.04.2026). მემარცხენეების სისუსტის მიზეზად ექსპერტ N4-ს მოჰყავს სუსტი სოციალური სტრატეგიკაცია, არ არის გამოკვეთილი კლასობრივი სტრუქტურა, არ არსებობს ის ბაზისი, რომელიც მემარცხენე პარტიებს სჭირდებათ რომ შედგნენ. მაგალითად მუშათა კლასი,ურბანული კლასი,მცირე მეწარმეთა დიდი კლასი,რომელიც მსხვილ მეწარმეთა დაბეგვრაზეა ორიენტირებული. დღეს რეალურად არსებობენ კლასები, თანაც მრავალფეროვანია მათი შემადგენლობა, რაც აისახება შემოსავლის,განათლების,ჯანდაცვის დონესა და ზოგადად ცხოვრების დონეში.თუმცა ამ საკითხებს ასუსტებს „იდენტობის“ პოლიტიკის შემოსვლა,რასის თუ გენდერის საკითხის (ექსპერტი N4 30.04.2026)

3 თავი: მემარცხენე პარტიების შემოსავლების, პროგრამების ანალიზი და სოციალური

3.1 თავი :მემარცხენე სპექტრის პროგრამაში განხორციელებული ცვლილებების და ელექტორალური შედეგების ანალიზი

მემარცხენე პარტიათა მიღებული ხმების ანალიზი, როგორც საპარლამენტო ასევე მუნიციპალურ არჩევნებში, დაგვეხმარება გავანალიზოთ საზოგადოებრივი მხარდაჭერის დინამიკის ცვლილება 2012-დან 2024 წლამდე. ასევე პარტიათა რიტორიკის ცვლილება შეგვიძლია დავუკავშიროთ მათი ამომრჩევლების რაოდენობის ზრდასა თუ შემცირებას. მემარცხენე პარტიებიდან, როგორც ნაშრომის შესავალ ნაწილშია აღნიშნული, საკვლევად ავიღე შემდეგი ოთხი პარტია: ლეიბორისტული პარტია, სოციალ-დემოკრატიული პარტია, ევროპელი სოციალისტები და მემარცხენე-ცენტრისტული ქართული ოცნება, რომელიც განხილულია მასობრივი (მაღაუფლების) პარტიების პრიზმაში.

სხვებთან შედარებით მყარად მემარცხენე პარტია როგორც „ლეიბორისტული პარტია“, განიცდის მხარდამჭერთა რაოდენობის მკვეთრ კლებას აღნიშნული წლების განმავლობაში, რაც კიდევ უფრო უკეთ მიაჩნდება საზოგადოებაში მემარცხენე შეხედულებების სისუსტეს. თუ პროცენტულ მონაცემებს გადავაკლებთ თვალს ამ ფაქტს კიდევ უფრო აშკარად დავინახავთ. ცესკოს მონაცემების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება ვთქვათ რომ პარტიას სტაბილურად დაბალი მხარდაჭერა აქვს. ამ წლების განმავლობაში მისი საუკეთესო შედეგი დაიდო 2016 წლის არჩევნებში და შეადგენდა 3,14%-ს, რაც გაუმჯობესებული მაჩვენებელია 2012 წელთან შედარებით, რომელიც 1,24% იყო (ცესკო, 2012-2020 წლის არჩევნების შედეგები). რაც შეეხება 2020 წლის არჩევნებს აქ უკვე მკვეთრი ცვლილება გვაქვს, ლეიბორისტებმა საერთო ხმების 1% მიიღეს, რასაც შესაძლებელია პოლიტიკურ ფლანგზე ისეთი ახალი პოპულარული პარტიების გამოჩენამაც შეუწყო ხელი როგორც არის: ლელო, გირჩი, სტრატეგია აღმაშენებელი. ეს პარტიები თავიანთი ეკონომიკური შეხედულებების შესაბამისად ნეოლიბერალური ეკონომიკის მოდელს ანიჭებენ უპირატესობას, რაც კიდევ უფრო კარგად გამოკვეთს მემარცხენეობის მარგინალიზებულ მდგომარეობას და დაბალ მხარდაჭერას. 2024 წლის საპარლამენტო არჩევნებში პარტიის მიერ მიღებულმა ხმებმა მისი არსებობის

განმავლობაში ყველაზე დაბალ ნიშნულს მიაღწია და 0,73% შეადგინა(ცესკო,2020-2024 წლის არჩევნების შედეგები).ლეიბორისტული პარტიის მხარდამჭერთა რაოდენობის შემცირებას ექსპერტი N4 ხსნის შიდა დემოკრატიის დასუსტებით,რამაც თავი იჩინა ბევრად უფრო მკვეთრად, ვიდრე მანამდე (ექსპერტი N4 30.04.2026).

2020 წელს „ლეიბორისტული პარტიის“ მთავარი ამოსავალი წერტილი იყო დეოლიგარქიზაცია,რაც მოიაზრებდა „ქართული ოცნების“ დამარცხებას.მიხეილ ქუმსიშვილი პირველი არხის წინასაარჩევნო დებატებში ყურადღებას ამახვილებდა დემონოპოლიზაციაზე და ხაზს უსვამდა ბიზნესისა და პოლიტიკის გამიჯვნას,რაც ტრადიციულად შესაბამისობაშია მემარცხენეთა ხედვებთან. პროგრამის მიხედვით, ბიზნესმა უნდა ჩადოს ინვესტიცია ახალი სამუშაო ადგილების შესაქმნელად და სახელმწიფომ ხელი შეუწყოს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას, რაც სოციალ-დემოკრატიულ პრიზმაში ჯდება(ტვ პირველი,2020).ამასთანავე მიხეილი ხაზს უსვამს საქართველოსა და დასავლურ სივრცეს შორის კულტურულ სიახლოვეს.ამ შეხედულებებს ოდითგანვე იყენებენ პოპულისტური პარტიები, ისინი აქცენტს აკეთებს კულტურასა და ტრადიციების განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე.შალვა ნათელაშვილი ტელე-კომპანია ფორმულაში ლეიბორისტული პარტიის პროგრამის წარდგენისას ემიგრაციის პრობლემასა და უკონონოდ მიტაცებული ეროვნული სიმდიდრის ხალხზე განაწილების აუცილებლობაზე საუბრობდა (ტვ პირველი,2020).

პარტია განსაკუთრებულ აქცენტს აკეთებს დეოლიგარქიზაციის მნიშვნელობასა და სოციალური სახელმწიფოს ჩამოყალიბება,ხოლო ამ საკითხზე, როგორც გიორგი გუგავა აღნიშნავს,ლეიბორისტების გარდა სხვა არავინ საუბრობს,ხოლო კონსტიტუციურად გაწერილ,„სოციალური სამართლიანობის პრინციპს“ხელისუფლება არ ახორციელებს. პოლიტიკოსი ყურადღებას ამახვილებს განათლების, ჯანდაცვის, ღირსეული პენსიის უფლებაზე რომლის გარეშეც, გუგავას აზრით, ადამიანის სხვა ნებისმიერი უფლება არის ამაო,ხოლო ოლიგარქია ადამიანებს ამონებს (საქართველოს ლეიბორისტული პარტია,ტვ ფორმულა,2020).

2024 წლის არჩევნების წინ ლეიბორისტული პარტია ტელეარხებმა პროგრამის წარსადგენად არც კი მიიწვიეს, შესაბამისად პარტიის წარმომადგენლებმა სხვადასხვა

მნიშვნელოვან საკითხებთან დაკავშირებით თავიანთი პოზიცია დაფიქსირეს იუთუბ(Youtube) პლატფორმის პირდაპირ ეთერში.პარტიის წამყვანმა წევრებმა შემდეგ საკითხებზე გამახვილეს ყურადღება:ჯარში სავალდებულო გაწვევისგან გათავისუფლებაზე,ვეტერანთა დაბალ სოციალურ დახმარებაზე,სოფლის მეურნეობაში არსებულ პრობლემებზე და ემიგრაციის პრობლემაზე. ბექა ნათელაშვილმა მაგალითად მოიყვანა გერმანიის პრაქტიკა,სადაც გზის გაფუჭების შემთხვევაში ტენდერი არ ცხადდება,არამედ მუნიციპალური ინსპექცია სრულად უზრუნველყოფს მის აღდგენას.მისი აზრით,ამ პრაქტიკის დანერგვა აუცილებელია საქართველოშიც.ტარიელ კალანდარიშვილმა აუცილებლად მიიჩნია წარმოების განვითარება,მათ შორის შხამ-ქიმიკატების წარმოების დაწყება და არა იმპორტირება.გიორგი გუგავამ კვლავ დეოლიგარქიზაციის აუცილებლობაზე ისაუბრა.ოლიგარქებად მოიხსენია როგორც ოპოზიციის, ასევე სახელისუფლებლო პარტიის წევრები,რომელებსაც მისი პოზიციით, დიდი ბიზნესებში აქვთ ერთად წილები(ლეიბორისტული პარტია,2024).

რაც შეეხება ისეთი მასობრივი (Catch-all) პარტიის სახეს როგორიც არის ქართული ოცნება. თავდაპირველად, განსაკუთრებით 2012-2016 წლებში, ცდილობდა მიეზიდა დაბალშემოსავლიანი ჯგუფები,სოფლის ამომრჩევლები,საშუალო კლასი,სწორედ ამიტომ იყენებდა მემარცხენე რიტორიკას, ხოლო კოალიციური შემადგენლობით მისმა მხარდაჭერამ 2012 წელს შეადგინა 57,6%,2016 წელს კი 48,68% (ცესკო).2013 წელს ქართული ოცნება გახდა ევროპელი სოციალისტების მოძრაობის წევრი,რაც მისი მემარცხენე ღირებულებებისადმი ერთგულების დასტური იყო მმართველობის დასაწყისში(ტვ იმედი,2023).

2020 წლის წინასაარჩევნო პროგრამის საზოგადოებასთან წარდგენისას პარტიამ განვლილი 8 წლიანი პერიოდის შეჯამება გააკეთა,რაც გამოსვლის ყველაზე მთავარ კომპონენტს შეადგენდა. მისმა ლიდერმა ბიძინა ივანიშვილმა ისაუბრა „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“ დამარცხების ნაცნობ ისტორიაზე და მართლმსაჯულების სფეროში არასებულ მიღწევებზე.ასევე ისაუბრა მიღწევებზე ჯანდაცვის,სოციალური დაცვის,სოფლის მეურნეობის,განათლების,მშვიდობის სფეროში და ყველაფერი ეს სტატისტიკის შესაბამისად შეადარი ნაციონალური მოძრაობის ხელისუფლებაში ყოფნის დროს დადებულ შედეგებს.ხოლო ოპოზიციის პოზიცია გაიზიარა სიღარიბის და

ეკონომიკურის ჯერ კიდევ დაუძლეველ პრობლემებთან მიმართებით,რომელიც როგორც ივანიშვილმა აღნიშნა,წინამორბედისგან მიიღო მემკვიდრეობით.უშუალოდ პროგრამა საკმაოდ მცირე იყო.ირაკლი კობახიძემ დაპირების სახით აქცენტი გააკეთა დემოკრატიის,სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებასა და სიღარიბის დაძლევაზე,ასევე ევროკავშირში გაწევრიანებაზე.კობახიძემ ასევე ხაზი გაუსვა ბიზნესის მხარდაჭერას და ქვეყნის ენერგეტიკული დამოუკიდებლობის მოპოვების მნიშვნელობას.ეკატერინე ტიკარაძემ პრიორიტეტად დასახა ჯანდაცვაზე უნივერსალური ხელმისაწვდომობა,მედიკამენტებით უზრუნველყოფა,პენსიის გაზრდა 300 ლარამდე და დევნილთა ბინებით უზრუნველყოფა(ქართული ოცნება,იმედი,2020).ამ არჩევნების პირველ ტურში პარტიამ ხმების 48,22% მიიღო,ხოლო მეორე ტური მისი აბსოლუტური უპირატესობით (92,02%)დასრულდა(ცესკო).პარტიის ამომრჩევლები ძირითადად არიან მოსახლეობის ასაკოვანი,სოფლად მცხოვრები,რელიგიური და საჯარო სექტორში დასაქმებული ნაწილი.კვლევა ასევე ადასტურებს,რომ მოქალაქეები მხარს უჭერენ არა მასთან იდენტიფიკაციის გამო,არამედ იმ მიზეზით,რომ სხვა პარტიებია მათთვის მიუღებელი (სილაგაძე,2023).

ქართულმა ოცნება პოზიციონირებს როგორც მემარცხენე-ცენტრისტი,თუმცა პარტიამ 2023 წელს დატოვა მოძრაობა „ევროპელი სოციალისტები“,რასაც მოჰყვა მისი რიტორიკის კიდევ უფრო მკვეთრი ცვლილება კულტურული მემარჯვენეობისკენ (ტვ იმედი,2023).ეს ცვლილება აშკარად აისახა 2024 წლის წინასაარჩევნო პროგრამაში,როდესაც ბიძინა ივანიშვილი ამომრჩევლებს დაჰპირდა ოჯახური ღირებულებების დაცვას. აქ მოიაზრებოდა ერთ სქესიანთა ქორწინებების,გვიწვილების მიერ შვილის აყვანის და სკოლაში ლგბტ პროპაგანდის აკრძალვის საკითხები.ამ არჩევნების წინა პერიოდში მმართველი პარტია მკვეთრად პროპაგანდისტული განცხადებებით გამოვიდა, სადაც განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა ტრადიციული და მართმადიდებლური ღირებულებების დაცვაზე,ასევე ძლიერი ოჯახის შენარჩუნებაზე.შალვა პაპუაშვილმა 2024 წლის 26 ოქტომბერი დაუკავშირა 1991 წლის 31 მარტის ისტორიულ მომენტს(ქართული ოცნება,პირველი არხი,2024). 2024 წლის მთავარი წინასაარჩევნო დაპირება კვლავ ყოფილი მმართველი პარტიის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაყენების საკითხი იყო. ლოზუნგს „ომი თუ მშვიდობა“

წარმოადგენდა, შესაბამისად ოცნების რიტორიკა აგებული იყო მშვიდობის დაცვის კონცეფციაზე.

რაც შეეხება ეკონომიკის სფეროს, კობახიძემ სიტყვით გამოსვლის დროს წარადგინა შესაბამისი პროგრამა:სახელმწიფო ბიუჯეტი გადააჭარბებს 40 მლნ ლარს 2028 წლისთვის,უმუშევრობა შემცირდება 4%-მდე,მინიმუმ 200 000 სამუშაო ადგილის შექმნა, ეკონომიკის ზრდა,სიღრბის შემცირება მაქსიმუმ 4%-მდე (ქართული ოცნება, პირველი არხი,2024).რაც შეეხება მექანიზმებს,რომლითაც აღნიშნული რეფორმები განხორციელდება ესენია: ანაკლიის პორტის მშენებლობის პირველი ფაზის დასრულება 2029 წლისთვის,გზების მშენებლობა,რკინიგზის მოდერნიზაცია და მისი გამტარობის ზრდა,საერთაშორისო აეროპორტების გამტარუნარიანობის ზრდა,შავი ზღვის გადამცემი კაბელის განვითარება ინტერნეტისა და ელექტროენერგიის ევროპაში ექსპორტისთვის.პროგრამა ასევე მოიცავდა წარმოების განვითარებას,აიტი სფეროს განვითარებას და ქუთაისის ტექნოლოგიური პარკის პროექტს,სოფლის მეურნეობის განვითარებას,რომელსაც მოხმარდება 1 მილიარდი ლარი.ექსპორტის ზრდა 500 000 მილიონ დოლარამდე ,ვიზიტორთა რაოდენობის ზრდა 11 მილიონამდე და 6,4 მლრდ-მდე ტურიზმით მიღებული შემოსავლების ზრდა.პროგრამის მიხედვით 2028 წლისთვის ინვესტიციები 9 მლრდ დოლარს მიაღწევს.საშუალო ხელფასის ზრდა 3500 ლარამდე (ქართული ოცნება, პირველი არხი,2024). აღნიშნულ არჩევნებში ქართული ოცნების შედეგი მკვეთრად გაუმჯობესდა,რაც შეიძლება დავუკავშიროთ პროპაგანდისტულ განცხადებებს და იმ ცვლილებებს,რაც მასობრივ პარტიებს ახასიათებთ.პარტიამ გადალახა 50%-იანი ზღვარი და მიიღო 53,9%.

ექსპერტი N4 ქართულ ოცნებას გარდა მასობრივი (Catch-all) პარტიისა,უწოდებს ბიზნესს პარტიას,რომელიც არჩევნებს უყურებს როგორც ბაზარს,მოქმედებს მისი მოთხოვნის შესაბამისად და ცვლის პარტიის „იდეოლოგიას“ ან ცდილობს თავად წარმოქმნას ამ ბაზარზე მოთხოვნა,მაგალითად მშვიდობის მოთხოვნა,მტრის ხატის შექმნა. წევრები მუდმივად იცვლებიან,ასევე პრემიერ-მინისტრები, რომლებიც მოგვაგონებენ რომელიმე ოფისის მენეჯერებს (ექსპერტი N4 30.04.2026).ამგვარ პარტიებს შეიძლება ვუწოდოთ კლიენტისტური პარტიები,რომლებიც არჩევნების წინა პერიოდში

აქტიურდებიან და მათ შორის ამომრჩევლის მოსყიდვას ახორციელებენ მატერიალური თუ არამატერიალური გზებით(გუგავა,2020).

მემარცხენე პარტიები დამოუკიდებელ აქტორებად წარმატებას რომ ვერ აღწევენ ამის მაგალითად შეგვიძლია მოვიყვანოთ ორი მცირე პარტია. მათ შორის არის 2010 წელს შექმნილი სოციალ-დემოკრატები საქართველოს განვითარებისთვის,რომლის ლიდერიც იყო გია ჟორჟოლიანი.2012 წელს შეუერთდა კოალიცია ქართულ ოცნებას, ხოლო 2019 წელს დაგროვებითი პენსიის კანონპროექტის ჩაგდების შემდეგ დატოვა და დამოუკიდებლად განაგრძნო პოლიტიკური საქმიანობა(რადიო თავისუფლება,2024). პარტიამ 2020 წლის არჩევნებში 0,24% მიიღო, ხოლო 2024 წელს საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობა არ მიუღია.პარტია ლოგიკურია რომ ორიენტირებულია სოციალური სახელმწიფოს მოდელზე,ღირსეულ შრომით პირობებზე,სახელმწიფოს მონაწილეობაზე სოფლის მეურნეობის განვითარებაში. კრიტიკულად არის განწყობილი ნეოლიბერალური ეკონომიკის მიმართ ამიტომ ხაზს უსვამს თანასწორობის აუცილებლობას,საზოგადოებაში კოლექტიური პასუხისმგებლობის არსებობას. პროგრამაში ნაკლებად შევხვდებით ციფრებსა და საბიუჯეტო გათვლებს,ძირითადად აქცენტი კეთდება მემარცხენე შეხედულებებზე (სოციალ-დემოკრატები,2017).

რაც შეეხება „ევროპელ სოციალისტებს“ ეს პარტია პროსამთავრობოა და ხშირად იზიარებს მმართველი პარტიის შეხედულებებს.2020 წელს მე-10 მოწვევის პარლამენტში პარტიამ 4 მანდატი მიიღო,ხოლო 2024-ში 3 მანდატი.პარტიის ლიდერია ფრიდონ ინჯია (რადიო თავისუფლება,2021).დავით ზილფიმიანის განცხადებით სოციალისტების მიზანია სიღარიბის დაძლევა საშუალო ფენის შექმნა,სამართლიანი სასამართლო,ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა,ევროატლანტიკური ორიენტაციის დაჭერა. პარტია 2021 წელს შევიდა პარლამენტში არა არჩევნების გზით, არამედ მისმა წევრებმა პატრიოტთა ალიასის დატოვეს და ადგილმონაცვლეობის პრინციპით შექმნეს ახალი საპარლამენტო ჯგუფი(პუბლიკა,2021).პარტია დღემდე პარლამენტის წევრია.

საერთო ტენდენცია,რაც მემარცხენს სპექტრს ახასიათებს არის ის,რომ მათ აკლიათ ახსნითი ნაწილი,ეს მიმართულება უბრალოდ გადმოღებულია დასავლეთისგან, ხოლო სათანადო ანალიზი,კერძოდ,კლასობრივი სტრუქტურისა არ ხდება.ზედაპირზე,რაც

ხდება ამას ნებისმიერი იტყვის,მემარცხენეებს კი სჭირდებათ სიღრმისეული ხედვა(ექსპერტიN3 25.04.2026).მემარცხენეობას სჭირდება ახალი ფორმები.იდეები არის,გამოცდილება არის და ამასთან ერთად რაღაც ახალი არის გასაკეთებელი.ერთი ფორმა,რაც მოიძებნა არის მემარცხენეთა გარდაქმნა საქალაქო პარტიებად,სადაც მეტია სერვისის სფეროში დასაქმებული და მაღალია განათლების დონე(ექსპერტი N4 30.04.2026).გარდა ამისა,პარტიები რომლებსაც იდეოლოგიური საფუძვლები გააჩნიათ პროგრამა შედარებით სტაბილური აქვს.ძირითადად კი გვხვდება პაექრობა ოპონენტებთან,რაც პროგრამის ძირითად ნაწილს მოიცავს ხოლმე.ეს კარგად აისახა ქართული ოცნების 2020-2024 წლების წინასაარჩევნო პროგრამებში(გუგავა,2020).

3.2 მემარცხენე პარტიების დაფინანსების საკითხი

მემარცხენე პარტიების დაფინანსების განხილვა დაგვეხმარება გავაანალიზოთ ფინანსებით მიღების რომელ წყაროზე არიან ისინი დამოკიდებულნი. მაგალითად სახელმწიფოსა თუ კერძო შემოწირულობებზე, რომელი უფრო უზრუნველყოფს მათი, როგორც დამოუკიდებელი და ძლიერი აქტორის ჩამოყალიბებას.ეს დაგვეხმარება დავუკავშიროთ შემოსავლების მიღების საკითხი მემარცხენე მიმართულების ინსტიტუციურ სისუსტეს.პარტიათა დაფინანსების სამი წყარო არსებობს, ესენია:სახელმწიფოდაფინანსება,საწევრო და კერძო შემოწირულობები (ნასმახერი,2006). მნიშვნელოვანია მიმოვიხილოთ მემარცხენე პარტიები ძირითადად საიდან იღებენ სახსრებს.

მემარცხენე იდეებთან ყველაზე ახლოს მდგომი ლეიბორისტული პარტია,რომელმაც ყველაზე მეტი შემოსავალი 2012 წელს მიიღო,კერძოდ 114,240 ლარი,კერძო შემოწირულობის სახით, განსხვავებით მანამდე არსებულისა,როცა პარტიის დაფინანსების 100%-ს სახელმწიფო უზრუნველყოფდა(გიგაური,2024).2012 წლიდან 2022 წლამდე სანამ სახელმწიფო დაფინანსება შეუწყდებოდა პარტიამ დაახლოებით 7,4

მილიონი ლარი მიიღო,რომელიც მთლიანი შემოსავლის 92,62%-ს შეადგენს (საერთაშორისო გამჭირვალება საქართველო). სახელმწიფო დაფინანსების შეწყვეტის შემდეგ პარტიის მხარდამჭერთა რაოდენობამ კიდევ უფრო მეტად იკლო და მიაღწია ყველაზე დაბალ ნიშნულს 0,73%-ს(ცესკო,2024 წლის არჩევნების შედეგები).ეს ნიშნავს იმას რომ ლეიბორისტები დიდად იყვნენ დამოკიდებული სახელმწიფო რესურსებზე,ხოლო ფინანსების ნაკლებობა აისახა წინასაარჩევნო კამპანიაზე,რომელიც ბევრად სუსტი იყო ვიდრე წინა წლებში.როგორც აღინიშნა,პარტიას ინტერნეტ ლაივებში უწევდა საკუთარი პოზიციის დაფიქსირება.ეს მიანიშნებს რომ ლეიბორისტები ნაკლებად არიან საზოგადოებაში პოპულარულნი და ამას ისიც შეიძლება უწყობდეს ხელს,რომ პარტიის პროგრამა დაბალ და საშუალო კლასზეა ორიენტირებული (ისევე როგორც ნებისმიერი ლეიბორისტული პარტიისა).შესაბამისად ბიზნესი და დიდი შემოსავლის მქონე პირები დიდი ალბათობით არ იქნებიან მის დამფინანსებელთა შორის.ეს ფაქტი მიანიშნებს ამომრჩეველთან სუსტ ფინანსურ კავშირზე.ბიუჯეტიდან დაფინანსებას ამ პარტიის გაძლიერებაში უნდა შეეტანა წვლილი,თუმცა სულ უფროდაუფრო მარგინალიზებული გახდა(გიგაური,2024).

სახელისუფლებო პარტია „ქართული ოცნება“ ეკონომიკურად მემარცხენე-ცენტრისტული ძალაა, თუმცა ეს ფაქტი არ მიგვანიშნებს ამ მიმართულების სიძლიერეს საქართველოში,რადგან მასობრივი პარტიის სახეს წარმოადგენს და მისი წარმატება განპირობებულია მილიარდელი ლიდერის, ბიძინა ივანიშვილის პიროვნული ავტორიტეტით.პარტიის შემოწირულობები 2012-2024 წლებში შეადგენს 129 845 952 მილიონ ლარს (საერთაშორისო გამჭირვალება საქართველო).ამ წლების განმავლობაში ქართულმა ოცნებამ მისი შემოსავლის 80,35% კერძო დაფინანსებით მიიღო.ქართული ოცნება, რომელსაც თავიდანვე ჰქონდა დიდი ფინანსური რესურსი და არ იყო დამოკიდებული მხოლოდ სახელმწიფოზე, ძლიერ პოლიტიკურ ძალად ჩამოყალიბდა, ხოლო მემარცხენე რიტორიკამ ამომრჩეველთა მოზიდვა უზრუნველყო კარგად გათვლილ პროგრამებთან და კამპანიებთან ერთად.სწორედ ამან შეიძლება დაგვანახოს როგორ მუშაობენ მასობრივი პარტიები,რომლის პრიზმასაც ქართული ოცნება ძალიან კარგად ერგება.ძალაუფლების პარტიების პირობებში ცხადია კერძო დაფინანსების გარდა ბევრად უფრო დიდ როლს თამაშობს ადმინისტრაციული ანუ ძალაუფლებივი

რესურსის გამოყენება პოლიტიკურ კონკურენციაში(ექსპერტი N1). ეს ლოგიკურია განსაკუთრებულად შეეხება მმართველ პარტიას, რომელსაც მეტი გავლენა აქვს,რომ სოციალური დახმარებისა თუ სხვა დაპირებებით მიიზიდოს ამომრჩეველი.

რაც შეეხება მცირე მემარცხენე პარტიას, სოციალ-დემოკრატები საქართველოს განვითარებისთვის შემოწირულობები 2020-2021 წლებში შეადგენს 338 049 ათასს ლარს.სხვა მხრივ,ლოგიკურია ეს პარტია სახელმწიფო დაფინანსებას ვერ იღებდა, დასუსტებამდე კი ქართული ოცნების კოალიციაში შედიოდა .ევროპელი სოციალისტების კერძო შემოწირულობები 2021-2024 წლებში მხოლოდ 200 305 ათასი ლარია (საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო).

როგორც ვხედავთ მემარცხენე პარტიები, გამოკლებით ქართული ოცნებისა,არ არიან ფინანსურად სტაბილურნი და დამოუკიდებელნი,რაც ხელს უშლის მათ ინსტიტუციონალურ გაძლიერებას (ნასმახერი,2006).ამომრჩეველთან დაახლოება და სახელმწიფო დაფინანსებაზე დამოკიდებულების შემცირება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული მემარცხენე სპექტრისთვის.მაგალითისთვის მედია ხარჯები ადის უდიდეს თანხებზე,ფასიანი რეკლამა არ აკრძალეს, ხოლო ოცნება და ნაციონალები,რომელთაც თავიანი პროპაგანდისტული ტელევიზიები გააჩნიათ არ აწყობდათ ფასიანი რეკლამის გაუქმებასთან დაკავშირებული კანონის მიღება.ხოლო სხვა,განსაკუთრებით დაბალ შემოსავლიან პარტიებს უჭირთ გასწვდნენ ამ მასშტაბის თანხებს,შესაბამისად მათი სარეკლამო კამპანიები უხილავი რჩება.გარდა ამისა, სახელმწიფო დაფინანსება დამოკიდებულია არჩევნების შედეგებზე,ასეთი ფინანსური სტრუქტურა ასუსტებს წევრთა აქტიურობას და ნდობა,რადგან აღარ არის საჭირო ფინანსური უზრუნველყოფისთვის(ექსპერტი N1 20.04.2026). რადგან ახალ დემოკრატიებში არ არსებობს საწევრო შენატანის კულტურა, ეს ძალიან ასუსტებს პარტიებს.ძლიერი დასავლური პარტიები,რომ ავიდოთ,ისინი უზრუნველყოფილნი არიან თვითდაფინანსებით და ამ კუთხით არ არიან დამოკიდებულნი სახელმწიფოზე (ბიეზენი,2003).მეორე ექსპერტი დაფინანსების საკითხთან დაკავშირებით გამოთქვამს აზრს, რომ მოქალაქეებში ძალიან დაბალია მოტივაცია და არ არსებობს კულტურა,რათა პოლიტიკურ პარტიებს თანხა შესწირონ, ხოლო დიდ პარტიებს მსხვილი ოლიგარქები აფინანსებენ.მემარცხენე პარტიებს თუ არ ეყოლებათ შემომწირველები პოლიტიკური

პროცესი არც გამოუვათ. (ექსპერტი N2 23.04.2026). სახელმწიფო დაფინანსება კარგია მემარცხენეებისთვის,სხვა დამფინანსებელი მათ არ ჰყავთ,თუმცა ამით ისინი სახელმწიფოსთან არიან მიბმულნი,კერძო დაფინანსება კი მათ უფრო გააძლიერებდა.მანამდე კი,ხალხში მატერიალური პირობები უნდა მომზადდეს,რათა თავისუფლად შეძლონ თავიანთი იდეების გავრცელება(ექსპერტი N3 25.04.2026).შესაბამისად ისინი ყალიბდებიან ნახევრად სახელმწიფო სააგენტოებად (კაცცი & მაირი,1995).რესპონდენტი N3 მემარცხენე სპექტრის სისუსტეს უკავშირებს ფინანსების არ ქონას,ამასთანავე კომუნიკაციის ნაკლებობას,რადგან მათ მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები არ აქვთ.ლოგიკურია ამას ხელს უწყობს საზოგადოების სიღარიბე, დიდია სოციალურად დაუცველთა რაოდენობა.ადამიანებს არ აქვთ საშუალება საკუთარი პირადი შემოწირულობებით უზრუნველყონ პოლიტიკურ პარტიათა დაფინანსება.მეორეს მხრივ,არ არსებობს არც სურვილი,რათა დაფინანსდეს მემარცხენე პარტიები.ამას ემატება ისიც,რომ ბიზნესი არ არის თავისუფალი(ექსპერტი N4 30.04.2026).

3.3 სოციალური და მემარცხენე ნარატივები ქართულ ცენტრისტულ პარტიებში (სოციალური პოპულიზმი)

ქართულ პარტიულ სპექტრში სოციალურ პოლიტიკასთან დაკავშირებული ნარატივები არ არის გავრცელებული მხოლოდ მემარცხენე პარტიათა შორის,ისინი გხვდება მემარჯვენე-კონსერვატიულ და ცენტრისტულ ფლაგზებს.შესაბამისად გვაქვს ცენტრისტული პარტიების მოზღვავება,რომლებიც მარტივი მერყეობით ხასიათდებიან. ამის ლოგიკური მიზეზი არის ამომრჩეველთა ფართო ნაწილის მიზიდვა, რაც ხელს უწყობს მემარცხენე ფლანგისთვის ელექტორატის ფართო ნაწილის „წართმევას“,ამიტომ ნაკლებად არიან იდეოლოგიურად თანმიმდევრულნი.როგორც მუფე აღნიშნავს, ცენტრისტულმა პოლიტიკამ შეამცირა განსხვავება მემარცხენე და მემარჯვენე ძალებს შორის (მუფე,2018).ეს იდეები შეეხება სიღარიბის დაძლევის, პენსიების

ზრდას,უმუშევრობის აღმოფხვრასა და სოციალური თანასწორობას .ასეთ პარტიათა შორის შეგვიძლია გამოვყოთ: „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“, “ძლიერი საქართველო“ (ლელო,ხალხისთვის,თავისუფლებისთვის, მოქალაქეები), “გახარია საქართველოსთვის“,კონსერვატიული“პატრიოტთა ალიანსი“.დაპირებები რომელსაც აღნიშნული პარტიები გასცემენ წინასაარჩევნოდ, რთულია თქვა რამდენად არის განხორციელებადი, ამიტომაც შეიძლება მათ ვუწოდოთ სოციალურ-პოპულისტური პარტიები.

ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა აქცენტს აკეთებს ისეთ საკითხებზე როგორიც არის: საშუალო და მინიმალური ხელფასის ზრდა,პენსიის 1000 ლარამდე გაზრდა პენსიონერების,შშმ პირებისა და ვეტერანებისთვის.მედიკამენტების სუბსიდირება პენსიონერებისთვის, სკოლაში უფასო კვება,ოჯახთა დახმარება,ბინის ქირის სუბსიდირება სტუდენტებისთვის,საბანკო პროცენტების განახევრება (ბაკაშვილი, 2024).პარტიის 2024 წლის დაპირებები უდავოდ ჯდება მემარცხენე შეხედულებების პრიზმაში მიუხედავად იმისა,რომ პარტია მემარჯვენე პოლიტიკას ატარებდა ხელისუფლებაში ყოფნის დროს და მხარს უჭერს თავისუფალი ბაზრის პრინციპებს.როგორც რესპონდენტი N3 აღნიშნავს,დღეს არსებობს არა კლუბის ტიპის, არამედ მასობრივი მემარცხენე პარტიის საჭიროება.დღეს ნაციონალური მოძრაობა ცდილობს ეს ნიშა დაიკავოს,თუმცა რეალურად თავის დროზე სწორედ მათ განახორციელეს მადნეულის ოქროს წარმოების პრივატიზაცია(რესპონდენტი,N3 25.04.2026).

ძლიერი საქართველოს (ლელო,ხალხისთვის,თავისუფლებისთვის,მოქალაქეები) პროგრამა „ილიას გზა“ ორიენტირებულია როგორც საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე, ასევე სოციალური დახმარების პოლიტიკაზე.ის ხალხს ჰპირდება 200 000 სამუშაო ადგილის შექმნას,რაც პროგრამის მიხედვით მიიღწევა მეგაპროექტებით. მაგალითად ანაკლიის პორტის მშენებლობით და ა.შ.ჰპირდება 1000 ლარიან პენსიას,მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას 2 მილიარდიანი ფონდით,ახალი ტექნოლოგიების განვითარებისთვის 1 მილიარდი დოლარის მოზიდვას, მწვანე ეკონომიკის და სოფლის მეურნეობის განვითარებას,პენსიის ზრდას 1000 ლარამდე(კორუფციის აღმოფხვრით, რეგიონული განვითარების სამინისტროს ბიუჯეტის შეკვეცით, ასევე საზოგადოებრივი

მაუწყებლის ბიუჯეტის), მშპ-ს ზრდას ყოველწლიურად 1%-ით. მსგავსად ნაციონალური მოძრაობისა აქცენტს აკეთებს სოციალურ დაცვაზე, უმუშევრობის დაძლევაზე და შრომის სამართლიან ანაზღაურებაზე, თუმცა ზუსტი ციფრები არ აქვს განსაზღვრული. ამასთანავე პროგრამაში ლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკის ისეთი მახასიათებლები გვხვდება როგორც არის: დერეგულაცია, უცხოელი ინვესტორების მოზიდვა და ძლიერი საფონდო ბირჟის შექმნა (ბაკაშვილი, 2024).

დღეს უკვე საპარლამენტო პარტია „გახარია საქართველოსთვის“ მის პროგრამაში ასევე მემარცხენე ნარატივები აქვს გამოყენებული. ისევე როგორც „საქართველოსთვის“, პროგრამა სოციალური პოლიტიკიდან მოიცავს პენსიის გაზრდას, ოღონდ აქ არ ჩანს ამ მიზნის განხორციელების შესაბამისი გათვლები. ასევე პროგრამა მოიცავს საბანკო საპროცენტო განაკვეთის შემცირებას და საბანკო მონოპოლიის შესუსტებას, რაც მოიაზრებს ეკონომიკური განვითარების ბანკის შექმნას, რომელიც სესხებს გასცემს დაბალი პროცენტით. ასევე ექსპორტის ზრდა წარმოადგენს პროგრამის მნიშვნელოვან კომპონენტს, რომლისთვისაც შეიქმნება სააგენტო ფინანსური უზრუნველყოფისთვის. პარტია მხარს უჭერს სამართლიან კონკურენციას და თანასწორობას. ასევე პროგრამაში ყურადღება გამახვილებულია გარემოსდაცვით საკითხებზე. შესაბამისად პარტია ერთგულია როგორც სოციალური სამართლიანობის პრინციპებისა ასევე თავისუფალი ბაზრის (ბაკაშვილი, 2024).

კონსერვატიულმა პარტიის „პატრიოტთა ალიანსის“ წარმომადგენელმა მალხაზ თოფურიამ საქართველოს რადიოში პროგრამის წარდგენისას ყურადღება გაამახვილა დაბალი პენსიების პრობლემაზე, ევროკავშირთან და ჩინეთთან ეკონომიკურად დაახლოებაზე, ანაკლიის პორტის მშენებლობის აუცილებლობაზე (საქართველოს რადიო, 2024). 2020 წლის პროგრამაში პარტია მხარს უჭერდა საახელმწიფოს ეკონომიკური როლის ზრდას, ასევე სახელმწიფო კლინიკების მშენებლობას, პენსიების ზრდას, სოციალურად დაუცველი ოჯახებისთვის მომსახურების გაფართოებას, პენსიონერების უფასო მედიკამენტებით უზრუნველყოფას. პატრიოტთა ალიანსმა მუნიციპალურ ბინათმშენებლობაზე ბიუჯეტიდან 4%-იანი დაფინანსება განსაზღვრა. მნიშვნელოვანია რომ თავისუფალი ბაზრის პრინციპებზე პარტია არაფერს ამბობს. პროგრამაში სოციალური დაცვის მიმართულებით შეიძლება ითქვას იდეალური

მიზნებია ჩამოყალიბებული, თუმცა არ ჩანს მისი განხორციელების რეალური მექანიზმები როგორ ესახება პარტიას, ანუ საიდან გაჩნდება აღნიშნული თანხები, რათა ამ მასშტაბის პროექტები განახორციელოს. კულტურულ ჭრილში კი, როგორც აღინიშნა, პარტია მკვეთრად მემარჯვენე პოლიტიკისკენ იხრება, კერძოდ, აქცენტს აკეთებს მართმადიდებლურ ღირებულებებზე, ხშირად აკრიტიკებს დასავრულ ლიბერალიზმსა და თურქეთს, თუმცა ეს ტენდენცია შედარებით შესუსტდა 2024 წლიდან (ნეტგაზეთი, 2020).

აქ უნდა დავსვათ ერთი მნიშვნელოვანი კითხვა რამდენად რეალისტურია ამ პარტიათა დაპირებები? ერთის მხრივ, ისინი თავისუფალი ბაზრის პრინციპებს უჭერენ მხარს, მეორეს მხრივ, მათი საარჩევნო პროგრამა შეიცავს ისეთ დაპირებებს, რომელიც ორიენტირებულია ინდივიდზე მორგებული სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაზე, თანასწორობაზე. ლოგიკურია ეს დაპირებები არჩევნებში უკეთესი შედეგის მიღებითაა განპირობებული (რადიო თავისუფლება, 2019).

მემარჯვენე-ცენტრისტული პარტიების მოთხოვნება თითქმის არ განსხვავდება ან ძალიან მცირედით განსხვავდება მემარცხენეთა მოთხოვნებისგან (ფუტკარაძე, 2017). აღნიშნულ პარტიათა საერთო მახასიათებელი ის არის, რომ მიუხედავად მემარცხენეობისგან განსხვავებული თვითიდენტიფიკაციისა, მათ პროგრამაში აშკარად დომინირებს მემარცხენე იდეები, მაგალითად ნელიბერალური ეკონომიკის მხარდაჭერის მიუხედავად ნაკლებად კეთდება აქცენტი. როგორც ექსპერტი N4 ხსნის ამ სოციალურ-პოპულისტური პარტიების მიზანს წარმოადგენს ევროპული აპილაციის მოპოვების სურვილი, ნაციონალური მოძრაობა EPP-შია (European People's Party), გიორგი ვაშაძის პარტია ALDE-შია (Alliance of Liberals and Democrats for European Party). განაწილებულია ევროპული დიდი პარტიული ოჯახები. ხოლო გახარის პარტია სოციალ-დემოკრატიული ოჯახის მიმართულებით წავიდა, თუმცა მას იმ ძირითად ღირებულებებთან, რასაც მემარცხენეობა მოიცავს საერთო არაფერი აქვს. პროგრამა მემარცხენეების დაწერილია, თუმცა შესაბამისი იდეები მათ რიტორიკაში იშვიათად ჩნდება, მხოლოდ კოსმეტიკურია (ექსპერტი N4 30.04.2026).

ეს პარტიები შეიძლება შევადაროთ ევროპაში არსებულ მემარცხენე-ლიბერტარიანულ პარტიებს, რომელთაც კომუნისტურ და სოციალ-დემოკრატიულ

პარტიებს მნიშვნელოვანი წინააღმდეგობა გაუწიეს. ასეთი პარტიები ერთის მხრივ, არ არიან ნდობით განმსჭვალული ბაზრის მიმართ, რადგან ის ხელს უშლის საზოგადოების კოლექტიურ მოქმედებას. მეორეს მხრივ, სახელმწიფოს ჰეგემონიასაც უარყოფენ, რათა ადამიანებმა თავად განსაზღვრონ რა არის მათთვის უკეთესი (კიტჩელი, 1988). საქართველოს შემთხვევაში კი, მემარცხენე პარტიები ფაქტობრივად აღარ არსებობენ, თუმცა მრავლად არიან ცენტრისტული პარტიები. ყველა ჰპირდება ამომრჩეველს ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას, ორიენტირებულნი არიან სიღარიბესა თუ უმუშევრობის დაძლევაზე.

სოციალურმა პოპულიზმმა ძალიან გაართულა მემარცხენე და მემარჯვენე ფლანგს შორის განსხვავებების დანახვა. თანაც მათი დაპირებები არარეალისტურია, რადგან არ საუბრობენ ან არარეალისტურად უყურებენ იმ ფინანსური რესურსების მიღების მექანიზმებს, რომლითაც შეძლებენ შესაბამისი სოციალური პოლიტიკის გატარებას.

დასკვნა:

ნაშრომის შესაჯამებლად შეგვიძლია ხაზი გავუსვათ იმ ძირითად აქცენტებს, რაც აღნიშნულ ნაშრომში დაისვა. მემარცხენე მიმართულების სისუსტე განპირობებულია სოციალური, კულტურული და ისტორიული ფაქტორებით, მათ შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ საბჭოთა სოციალისტურ წარსულს, რომელიც აღიქმება როგორც შავი ლაქა, ხოლო მემარცხენეობა იდეოლოგიური კავშირის გამო, როგორც წარსულის გადმონაშთი. ეს ადასტურებს ჰიპოთეზას, რომლის შესაბამისად მემარცხენეობის სისუსტე განპირობებულია ისტორიული ტრადიციით, სოციალისტური იდეოლოგიის საბჭოთა წარსულთან გაიგივებით და საზოგადოების ნდობის დეფიციტით. მიუხედავად იმისა, რომ ამომრჩეველი მემარცხენეობას ანიჭებს უპირატესობა სათანადო ცოდნის ნაკლებობის გამო ამ მიმართულებაზე არ აკეთებს არჩევანს. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანაში მაღალია სიღარიბე და სოციალური პრობლემების დონე, რაც ძლიერი მემარცხენე იდეოლოგიის არსებობის საჭიროებას ქმნის, ეს მიმართულება კვლავაც მარგინალიზებულია.

საქართველოში განსხვავებით დასავლური მოდელისგან, სადაც ადგილი არ ჰქონია ქლივიჯს ანუ განხეთქილებას,ვერ შეიქმნა ის გარემო-პირობები,რომელიც ძლიერი მემარცხენე პარტიების ჩამოყალიბებას შეუწყობდა ხელს. აქ მოიაზრება დაპირისპირება ცენტრსა და პერიფერიას,ქალაქსა და სოფელს,სახელმწიფოს და ეკლესიას შორის.ასევე პრობლემას წარმოადგენს მყარი მემარცხენე პარტიის არ არსებობა,რომელიც სრულფასოვნად მიჰყვება შესაბამის იდეოლოგიას და არ გამოიყენებს მას პოპულისტური მიზნებით,ანუ ამომრჩეველთა გულის მოსაგებად,განსაკუთრებით წინასაარჩევნო პერიოდში.ეს გარემოება წარმოქმნის ე.წ “ყველას პარტიებს”(Catch-all),რომლებიც ნაკლებ იდეოლოგიზირებულნი არიან,ხოლო მათი დაპირებები სოციალური პრობლემების დამლევაზეა ორიენტირებული.მასობრივი პარტიები ხელს უწყობენ მემარცხენეთა დასუსტებას და “ართმევენ” მათ ამომრჩეველებს.

მემარცხენეობის სისუსტე უარყოფითად აისახება დემოკრატიულ პროცესებზეც,რადგან პოლიტიკურ ველზე მემარცხენე იდეები სათანადოდ არ არის წარმოდგენილი.მიუხედავად იმისა,რომ მრავალპარტიული სისტემაა,არ გამოირჩევა იდეათა მრავალფეროვნებით,არამედ დაპირისპირება მიმდინარეობს პიროვნულ დონეზე,ყოველგვარი იდეოლოგიური ჭრილის გარეშე,რაც აღვივებს პოლარიზაციას.ეს გარემო ზღუდავს წარმომადგენლობით დემოკრაციას.

ნაშრომში აქცენტი გაკეთდა ნეოლიბერალურ ეკონომიკურ გარდაქმნებზე ნაციონალური მოძრაობის მმართველობის პერიოდში,რამაც პოლიტიკა მემარცხენეობას კიდევ უფრო დააშორა.ხოლო აქ განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ დონორთა ინტერესებს,რომლებიც უპირატესობას ანიჭებდნენ ნეოლიბერალურ ეკონომიკურ გარდაქმნებს.ამ პირობებში მემარცხენე ძალები არ არიან შემოსავლებით უზრუნველყოფილნი და დამოკიდებული არიან სახელმწიფო დაფინანსებაზე,რაც ხელს უშლის მათი როგორც დამოუკიდებელ აქტორად ჩამოყალიბებას და სათანადო საარჩევნო კამპანიის წარმართვას.გარდა ამისა, საზოგადოებაში პოლიტიკურ პარტიათა დაფინანსების კულტურის არ არსებობა ხელს უშლის მემარცხენეთა გაძლიერებას.ნეოლიბერალური ეკონომიკური პოლიტიკა სცილდება “კეთილდღეობის სახელმწიფოს” მოდელს და ხელს უწყობს ინდივიდუალიზმს,რაც ასუსტებს კოლექტიურ სოლიდარობასა და თანასწორობას.განსხვავებით დანარჩენებისგან, ისეთი მემარცხენე

მასობრივი(Catch-all) პარტია,როგორიც ქართული ოცნებაა,მთლიანი შემოსავლის 80,35% კერძო დაფინანსებით აქვს მიღებული,განსხვავებით ისეთი პარტიებისგან როგორებიც არიან ლეიბორისტული პარტია,სოციალ-დემოკრატიული პარტია და ევროპელი სოციალისტები.

კვლევამ აჩვენა რომ მემარცხენეთა მხარდაჭერა სულ უფროდაუფრო მცირდება,ხოლო ისეთი პარტია როგორიც ქართული ოცნებაა, მიუხედავად მემარცხენე-ცენტრისტულად პოზიციონირებისა, მისი ეკონომიკურ-კულტურული პოლიტიკიდან გამომდინარე ვერ ჩაითვლება მემარცხენე ძალად,არამედ როგორც აღინიშნა არის მასობრივი პარტია ან ე.წ ძალაუფლების პარტია .ასევე ცენტრისტული პოლიტიკური პარტიები,რომლებიც მემარცხენე ეკონომიკური პოლიტიკის შესაბამისი წინასაარჩევნო პროგრამები აქვთ სოციალურ-პოპულისტური პარტიების ჭრილში შეგვიძლია განვიხილოთ,რადგან მათი პროგრამა არარეალისტურ დაპირებებს მოიცავს, მისი განხორციელების შესაბამისი მექანიზმები მათი მხრიდან არ არის სათანადოდ ჩამოყალიბებული.

მიუხედავად მემარცხენე იდეებისადმი მხარდაჭერისა, ქართველ ამომრჩევლებზე უფრო დიდ გავლენას ახდენს კულტურულად კონსერვატიული რიტორიკა,სწორედ ამიტომ ის პარტიები,რომლებიც ეროვნული საკითხების ირგვლივ ტრიალებენ უფრო მარტივად მოიპოვებენ ხოლმე მხარდაჭერას,ვიდრე მემარცხენე პარტიები.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე,დადგინდა,რომ მემარცხენე პარტიული სპექტრის სისუსტე განპირობებულია იდეოლოგიური არათანმიმდევრულობით, საზოგადოებრივი მხარდაჭერის ნაკლებობით,ისტორიული წარსულით,რომელიც საბჭოთა ტრამვამ განაპირობა.ქლივიჯის თეორიის მიხედვით, სოციალურ-ეკონომიკური ინტერესები ნაკლებად გარდაიქმნება პოლიტიკურ დაპირისპირებად. ხოლო Catch-all პარტიის თეორიის შესაბამისად,ისეთი პარტია, როგორიც არის „ქართული ოცნება“, ორიენტირებულია ამომრჩეველთა ფართო მასების მიზიდვაზე და არა მკაფიო იდეოლოგიური პოზიციების დამკვიდრებაზე.შესაბამისად მემარცხენე პარტიები ვერ ახერხებენ ძლიერ და გავლენიან პოლიტიკურ ძალად ჩამოყალიბებას.

დანართი:

ექსპერტებთან ჩატარებული ნახევრად სტრუქტურირებული ინტერვიუს კითხვარი:

1. რატომ ვერ ჩამოყალიბდა საქართველოში ძლიერი და იდეოლოგიურად თანმიმდევრული მემარცხენე პარტიული სპექტრი?
2. რა როლი ჰქონდა საბჭოთა წარსულს მემარცხენე პარტიების მხარდაჭერის ნაკლებობაში?
3. თქვენი აზრით, იმ ფაქტმა რომ საქართველოში არ მომხდარა განხეთქილება, (ქლივიჯი) შეუწყო თუ არა ხელი ძლიერი მემარცხენე პარტიული სპექტრის ჩამოყალიბებას?
4. რა როლი ჰქონდა „ვარდების რევოლუციას“ მემარცხენე დისკურსის დასუსტების პროცესში?
5. სახელმწიფო დაფინანსებაზე მემარცხენე პარტიათა დამოკიდებულება, ხელს უშლის თუ არა მათ ძლიერ და დამოუკიდებელ აქტორად ჩამოყალიბებას?
6. თქვენი აზრით, ქართული მემარჯვენე პარტიები შეიძლება თუ არა განვიხილოთ „სოციალ პოპულისტებად“?
7. რატომ ვერ მოახერხა ლეიბორისტულმა პარტიამ მემარცხენე ელექტორატის მიზიდვა?
8. შეიძლება თუ არა დღეს „ქართული ოცნება“ განვიხილოთ როგორც Catch—all (მასობრივი) პარტია?

ცხრილი N1: მემარცხენე პარტიების 2020-2024 წლების საპარლამენტო არჩევნების შედეგები:

წელი	პარტია	მიღებული ხმები	მანდატები ^{2 3}
2020	ქართული ოცნება	48,22%	60
2020	სოციალ- დემოკრატები	0,24%	0
2020	ლეიბორისტები	1%	0
2024	ქართული ოცნება	53,93%	89
2024	ლეიბორისტები	0,73%	0

ცხრილი N 3: მემარცხენე პარტიების დაფინანსება 2012-2024 წლებში
წლებში:

პარტია	პერიოდი	სახელმწიფო დაფინანსება	კერძო დაფინანსება	სულ დაფინანსება	კომენტარი
ლეიბორისტული პარტია	2012-2024	92,62%	7,38%	7,4 მლნ ლარი	ძლიერი სახელმწიფო დამოკიდებულება
ქართული ოცნება	2012-2024	19,65%	80,35%	129 845 952 ლარი	კერძო დაფინანსება დომინანტურია
სოციალ- დემოკრატები	2020-2021	მაღალი(ზუსტი პროცენტული მაჩვენებლები უცნობია)	338 049 ლარი	–	მცირე პარტია
ევროპელი სოციალისტები	2021-2024	მაღალი	200 305 ლარი	–	„ოცნების“ საპარლამენტო მოკავშირე

² ცხრილი შედგენილია ცენტრალური საარჩევნო კომისიის 2020 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით.

³ ცხრილი შედგენილია ცენტრალური საარჩევნო კომისიის 2020 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არჩვენები 2020.(2020,ოქტომბერი 1). [პირველი არხი - Georgian public broadcaster].Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=0-yppogyHNY>
2. ანთაძე,ი.(2003).პოპულიზმი ქართულ პოლიტიკაში. <https://tinyurl.com/3xrr3s7a>
3. ბაკაშვილი,გ.(2024). 2024 წლის საქართველოს საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილე პარტიათა საარჩევნო პროგრამების ეკონომიკური ანალიზი (ნაწილი I).ჯეოქეისი. <https://tinyurl.com/452sa8f8>
4. ბაკაშვილი,გ.(2024). 2024 წლის საქართველოს საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილე პარტიათა საარჩევნო პროგრამების ეკონომიკური ანალიზი (ნაწილი II).ჯეოქეისი.<https://tinyurl.com/5n89j73k>
5. ბაკაშვილი,გ.(2024). 2024 წლის საქართველოს საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილე პარტიათა საარჩევნო პროგრამების ეკონომიკური ანალიზი (ნაწილი III).ჯეოქეისი. <https://tinyurl.com/msjx59jw>
- 6.ბენაშვილი,მ.(2020).პოლიტიკური ინსტიტუციონალიზაციის საკითხი პოსტსაბჭოთა საქართველოში.
Journal of Development Studies. <https://tinyurl.com/ytp9an55>
7. ბოჩიკაშვილი,გ.(2021).როგორი უნდა ყოფილიყო მე-10 მოწვევის პარლამენტი და როგორია.რადიო თავისუფლება.<https://www.radiotavisupleba.ge/a/31296580.html>
8. გუგუშვილი,თ(2017). Political democracy, economic liberalization, and macro-sociological models of intergenerational mobility.Science direct.
- 9.გუგავა,ნ.(2020).პოლიტიკური პარტიების საკონსტიტუციო პრინციპები საქართველოში. [file:///C:/Users/HP/Downloads/64849805%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/64849805%20(1).pdf)
10. გიგაური,ნ.(2024).Challenges of democratic sustainability of modern Georgian political parties: governance ,hierarchy,ideological fragmentation ,and organizational weakness.
file:///C:/Users/HP/Downloads/EJTS_2024_Vol_12_No_1.pdf

11. გოგსაძე,გ.(2024). პოპულიზმი საქართველოში: პოლიტიკური პარტიების 2016 და 2020 წლების წინასაარჩევნო გზავნილების დისკურსული ანალიზი.

https://www.tsu.ge/assets/media/files/48/disertaciebi_2025/Giorgi_Gogsadze.pdf

12. დოლიძე,ვ.(2005).პოლიტიკური პარტიები და პარტიათა განვითარება საქართველოში. <https://www.ca-c.org/index.php/cac/article/view/638/597>

13. დოლიძე,ვ.(2020).არჩევნები და საზოგადოება.(ლექციების კურსი)

<file:///C:/Users/HP/Downloads/Arshevnebi%20leqciebis%20kursi.pdf>

14.კახიშვილი,ლ;კეშელავა,დ;პაპავა,დ;სიჭინავა,დ;(2021).საქართველოს პოლიტიკური ლანდშაფტი.<file:///C:/Users/HP/Downloads/18417.pdf>

15.კახიშვილი,ლ(2019).Decreasing level of trust in georgian political parties:what does it mean for democracy and how to avoid negative consequences?

16. კეშელავა,დ & სიჭინავა,დ & სურგულაძე,თ & შუბლაძე,რ.(2024).საქართველოს პოლიტიკური ლანდშაფტი:საარჩევნო კომპასი საქართველო 2024.

[file:///C:/Users/HP/Downloads/\[Political%20landscape%20of%20Georgia\].pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/[Political%20landscape%20of%20Georgia].pdf)

17. ლორთქიფანიძე,ლ.(2014).საქართველო:მწვანე პოლიტიკის ისტორია.ჰაინრიხ ბიოლის ფონდი. <https://tinyurl.com/mpwfpkc7>

18. მელიქიძე,გ.(2018).პარტიული სისტემის ინსტიტუციონალიზაცია პოსტ-საბჭოთა საქართველოში. _ <https://tinyurl.com/4s2uvmaa>

19. მაცაბერიძე,მ.(2003).არჩევნები და საზოგადოება. <https://tinyurl.com/rs8vjhh3>

20. მჭედლიძე,კ(2003). ერთიანი კომუნისტური პარტია ქართველ ამომრჩევლებს საბჭოთა სოციალიზმში დაბრუნებას ჰპირდება. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/1531327.html>

21. მუკბანია,ლ.(2017). პარტიების ყოვლისმომცველი პოლიტიკა: საქართველოს პარტიული სისტემის თვისებრივი ანალიზი 2012 და 2016 წლების საპარლამენტო არჩევნებში. <https://tinyurl.com/457cfd8t>

22. მედია ბიზნესისთვის.(2024).როგორ ნაწილდება მდიდრების,საშუალო და ღარიბი მოსახლეობის ფენა საქართველოში. <https://tinyurl.com/y24pjc3s>
- 23.პაპავა,ვ.(2005).პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა.
<https://tinyurl.com/2xnekk5k>
24. პუბლიკა.(2021).დაფუძნდა პარტია „ევროპელი სოციალისტები“:მიზნები,ამოცანები და პარლამენტში სამოქმედო გეგმა. <https://tinyurl.com/mvnm7kkt>
25. საქართველოს პირველი არხი.(2024,ოქტომბერი 22).ღია სტუდიო - არჩევნები 2024-“საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი” N 8.[რადიო გადაცემა].1TV.
<https://tinyurl.com/5afb4rbr>
26. საერთაშორისო გამჭვირვალობა-საქართველო.(n.d.).ინფორმაცია 2012 წლიდან განხორციელებული შემოწირულობების შესახებ. <https://tinyurl.com/23t5pput>
27. სილაგაძე,ს(2023).პარტიულობა და ემოციური პოლარიზაცია საქართველოში.
კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრი. <https://tinyurl.com/5apnnrwa>
- 28.საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია.(2020).საქართველოს
პარლამენტის 2020 წლის 31 ოქტომბრის საბოლოო შედეგების შემაჯამებელი ოქმი.
<https://tinyurl.com/4s4537eh>
- 29.საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია.(2024).საქართველოს პარლამენტის
2024 წლის 26 ოქტომბრის არჩევნების შედეგების შემაჯამებელი ოქმი.
<https://tinyurl.com/peja5whz>
30. ფუტყარაძე,გ.(2017).პოლიტიკური პარტიების იდეოლოგიის ფორმირება
საქართველოში (ქართული ოცნების მაგალითზე). <https://tinyurl.com/4py78xs6>
31. ფცქიალაძე,გ(2024).Envinroment,Climate and, the 2024 Election in Georgia.
<https://tinyurl.com/mhztrafr>

32. „ქართული ოცნების“ საარჩევნო გზავნილები.(2024,აგვისტო 22).[პირველი არხი - Georgian public broadcaster].Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=BeU4rREhQSI>
33. „ქართული ოცნების“ საარჩევნო პროგრამის პრეზენტაცია.(2020,ოქტომბერი 1).[ტვიმედი- Georgian public broadcaster].Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=kfwJBBcQlcw>
34. შარაშიძე,რ.(2005).პოლიტიკური პლურალიზმის დამკვიდრება ტრანსფორმირებად საზოგადოებაში:საქართველო პოსტსაბჭოთა ეპოქაში. <https://tinyurl.com/nbe3shrf>
35. შალვა ნათელაშვილი-ლეიბორისტული პარტია.(2024,ოქტომბერი 18).18 ოქტომბრის უწყვეტი ლაივი -ჯარი, პოლიცია,ვეტერანები, ემიგრაცია და სოფლის მეურნეობა.[Live video].Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=pxQAubD-SYQ>
- 36.ჩაფიჩაძე,ხ.(2013).ნეოლიბერალიზმი და საქართველო.
<https://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/22053/1/NeoliberalizmiDaSakartvelo.pdf>
37. ცენტრალური საარჩევნო კომისია.(2024).არჩევნების შედეგები.
<https://cesko.ge/ge/archevnebi/2024>
- 38.ცენტრალური საარჩევნო კომისია.(2020).არჩევნების შედეგები.
<https://cesko.ge/static/res/docs/AnnualParliament-2021.pdf>
39. ჯიქია, ც. (2017).კლიენტიზმი საქართველოში. ბოლო სამი არჩევნების მიმოხილვა.
<https://cjss.ug.edu.ge/index.php/cjss/article/view/239/244>
40. Blokland,H.(2011).Pluralism,Democracy and Political Knowledge:Robert A. Dahl and his Critics on Modern Politics. <https://tinyurl.com/mtdcm6hh6>
41. Bornschier,S.(2009).Clevages Politics in Old and New Democracies.
<https://tinyurl.com/rz8w8zty>
42. Biezen,I.(2003).Political parties in new democracies:Party organization in southern and east-central europe.Palgrave Macmillan. <https://tinyurl.com/49bada9h>

43. Droa.(2020).სოციალ-დემოკრატები საქართველოს განვითარებისთვის. <https://tinyurl.com/y6bhvpmr>
44. Droa(2020). საარჩევნო სუბიექტის – „დავით თარხან-მოურავი, ირმა ინაშვილი – საქართველოს პატრიოტთა ალიანსი“ – საარჩევნო პროგრამა <https://droa.ge/?p=87866&utm>
45. Droa(2020). არჩევნებიდან არჩევნებამდე – საქართველოს პარლამენტის არჩევნების ისტორია. <https://droa.ge/?p=88990>
46. Dahl,R(1971).Poliarchy:participation and opposition.
- 47.ECSBO Research Starters.(2021).Monoculturalism. <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/monoculturalism>
48. Emanuele,V & Angulecci ,D.(2022). Editorial: The left behind: Crisis and challenges of the left in contemporary democracies. <https://tinyurl.com/ks8vat9a>
49. Goldberg,A,C.(2020). The evolution of cleavage voting in four Western countries: Structural, behavioural or political dealignment. European Journal of Political Research. <https://tinyurl.com/yf7wda59>
50. Hough,D.(2002).The PDS and the concept of the Catch-all party. <https://www.jstor.org/stable/23740513?seq=1>
51. Hooghe,E.A.E.B,;Marks,G. W,;Nelson,M.;Edwards,E.(2006). Party competition and European integration in east and west: Different structure, same Causality. Comperative Politics Stadies. <https://tinyurl.com/yuh3np8c>
52. Hooghe,L & Marks,G.(2017). Cleavage theory meets Europe’s crises: Lipset,
53. Rokkan, and the transnational cleavage. <https://tinyurl.com/3e3r84t7>
54. Huijzer,M,J.(2022).The Politics and Metapolitics of Left-Wing Decline and Revival. <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2022.872771/full>

55. Kitcheli,H & Mansfeldova,Z.(2000).Introduction:democracy and party competition.Cambridge university press. <https://tinyurl.com/396u4vj7>
56. Kiss,E.(2024).Socialism,Social Democracy and Liberalism in Post-Socialist Transformation.<https://tinyurl.com/yev6jnka>
57. Kitchel,H.(1988).Left libertarian parties: explaining innovations in competitive party systems.The Johns Hopkins University Press. <https://www.jstor.org/stable/2010362?seq=1>
58. Krouwel ,A.P.M.(2003).Otto Kirchheimer and all Catch-all party. West European Politics. <https://tinyurl.com/2p4w5jp3>
59. Katz,R.S., & Mair,P.(1995).Changing model of party organization and party democracy:The emergence of cartel party. <https://tinyurl.com/yc77vudc>
60. Mercadal,T.(2024).Pluralism(Political Philosophy).EBSCO Research Starters. <https://tinyurl.com/3pwz6zmk>
61. Marks,G,;Attewel,D,;Rovny,J,;Hooghe,Liesbet.(2021).Clevage Theory. <https://tinyurl.com/rh7svj77>
62. Netgazeti.(2020).რას ჰპირდება ამომრჩეველს პატრიოტთა ალიანსი: არჩევნები 2020 <https://netgazeti.ge/news/493178/>
63. Nassmacher, K. H. (2006). Regulation of Party Finance. In R. S. Katz, & W. Crotty,Handbook of PartyPolitics(pp. 446-456). London: SAGE Publications
64. Pheilschifther,V.(2022).Contemporary left in georgia.New Eastern Europe. <https://neweasterneurope.eu/2022/09/29/left-georgia-politics/>
65. Pop-eleches,G & Tuchker.A.J.(2010). AFTER THE PARTY: Legacies and Left -Right Distractions in Post -communist Countires. <https://tinyurl.com/yv76bbv8>
66. Public society foundation.(2025). Mood and attitudes of the adult population of Georgia towards the events that have developed in Georgia since October 26 – public opinion poll. <https://tinyurl.com/5fxmnpef>

67. Rose, R; Munro, N. (2003). Elections and Parties in New European Democracies. <https://tinyurl.com/4stvwexu>
68. Requejo, F. (2007). The Weak Side of Political Pluralism: European and Cultural and National Minorities. https://docs.llull.cat/IMAGES_175/transfer07-essa01.pdf
69. Transparency international georgia (2024). პოლიტიკური პარტიების შემოწირულობების ბაზა. <https://tinyurl.com/yc6j258u>
70. Teixeira, L. (2020). The five deadly sins of the left. <https://americancompass.org/the-five-deadly-sins-of-the-left/>
71. Wolinetz, Steven. (1991). 'Party System Change: The Catch-all Thesis Revisited.